

wielewaal

tweemaandelijks tijdschrift
maart 2000 jaargang 66
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

**De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw**

Meer dan 60 plaatselijke afdelingen
verspreid in het Vlaamse en het
Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving,
natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan
samenwerking met andere
natuurverenigingen en aan overleg
met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha
natuur en koopt jaarlijks zowat 120
ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door
uw lidmaatschap, maar ook door
giften, die fiscaal aftrekbaar zijn
vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het
natuurbehoud daadwerkelijk
steunen door een nalatenschap of
legaat. Door dergelijke
begunstigingen kon De Wielewaal
reeds herhaaldelijk waardevolle
natuurgebieden verwerven.
Indien U dergelijke steun zou
overwegen kan U een notaris
raadplegen of inlichtingen vragen op
ons secretariaat (vragen naar Joris
Braquen , tel. 014/47.29.52)

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal,
boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar
Oriolus, het tijdschrift voor de
gevoerde vogelkijker

Administratie:

De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met
zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/47 29 50 - fax 014/47 29 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 706 F of 17,5 EURO
andere landen: 1.150 F of 29 EURO

Bosanemonen
(Foto: A.C. Zwaga)

37
De geele velt ajuin

40
Racen tegen de tijd:
de deadline van een waterjufferlarve

42
Exoten onder de inheemse herpetofauna

48
Voor u gesprokkeld

52
Van aalscholver tot zeis

54
Verenigingsberichten

55
Exoten: plaag of pest?

60
Natuurhistorisch nieuws

64
De Wielewaal in de Wetstraat

66
Activiteitenkalender

74
Lesbos: een paradijs voor vogelaars

75
Boekbesprekingen

"De geele velt ajuin, die vrij zeldzaam is, groeit in droge velden; ik heb ze geobserveerd in een gekapt bos tussen Aalst en het dorp Lede, op de plaats genaamd "in het Sas bosken". Ze bloeit in Maart."

Dit schrijft ROUCCEL in 1792, in het Frans, in zijn verhandeling over minder algemene planten in de streek van Gent, Aalst, Dendermonde en Brussel. Hij beschrijft ook in enkele woorden deze plant, die men in die tijd in het Latijn classificeerde als de "gele vogelmelk".

TEKST EN FOTO'S:
DAAN STEMGREE

De geele velt ajuin*

*alias de Bosgeelster

DE ALLEREERSTE VOORJAARSBLOEMEN

Een ideale manier voor een plantenliefhebber om te ontwaken uit zijn floristische winterslaap is op zoek te gaan naar de Bosgeelster (*Gagea lutea* (L.) KER-GAWL). Deze soort bloeit reeds in maart. Als men wacht tot begin april wordt de zoektocht zeer moeilijk, want dan is ze nauwelijks te vinden tussen het meestal begeleidend Speenkruid.

Geelsterren hebben altijd behoord tot

die lastig vindbare planten. De tijd om ze te vinden is ook beperkt tot het vroege voorjaar. In de zomer is er al lang niets meer van terug te vinden. Voeg daarbij een veelal spaarzame, vaak zelfs geheel achterwege blijvende bloei en grasachtige bladeren, en het is duidelijk dat deze planten gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Roucel moet echter vroeg op stap geweest zijn om deze soort te kunnen ontdekken. Ook op het einde van de 18de eeuw was het blijkbaar een zeldzame verschijning. Waar

In een donkere houtkant te Hofstade - Aalst

het Sasbosken precies gelegen was, kunnen we nu niet achterhalen. Maar nog steeds langsheen de Sasbeek, de grens tussen Aalst en Lede, in het Wielewaalreservaat Honegem, groeit en bloeit elk voorjaar de Bosgeelster.

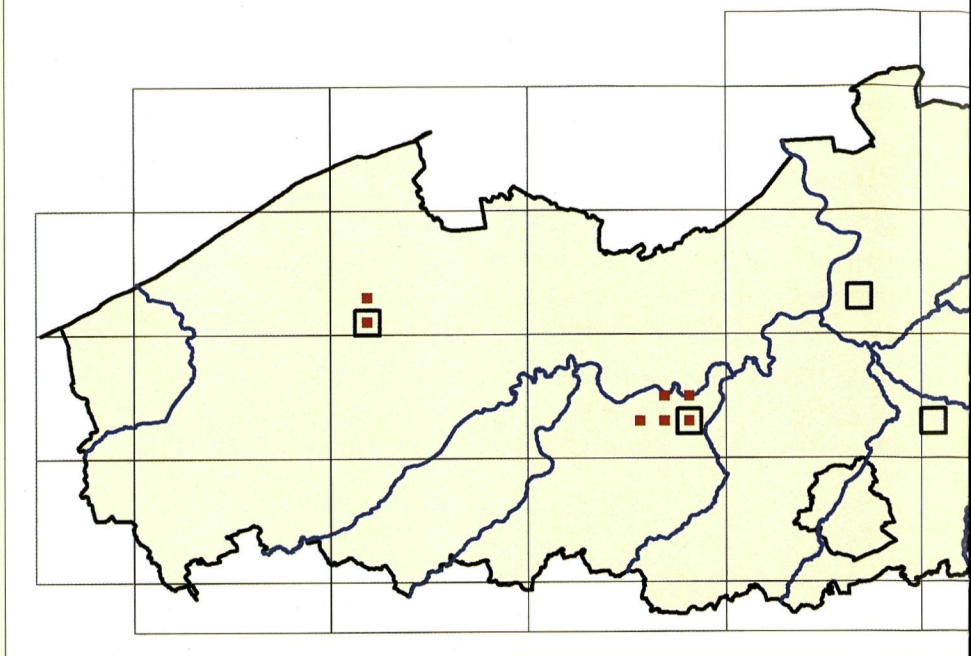
VIER GELE STERREN

Van de ongeveer honderd geelstersoorten behoort een viertal tot de flora van de Benelux. Dit zijn naast de Bosgeelster de Akker-, Weide-, en Schedegeelster, waarvan enkel de laatste ook in Vlaanderen voorkomt in bossen in de buurt van Geraardsbergen (Raspaille) en Brussel. De Akkergeelster is reeds lang uitgestorven.

Ook de Bosgeelster heeft het moeilijk om zich te handhaven. Ze is na 1971 enkel nog gesignaleerd in beperkte populaties ten zuiden van Brugge, ten zuiden van Hasselt en in de streek tussen Aalst en Wetteren. Voorheen werd ze nog opgemerkt op andere plaatsen in Vlaanderen, zodat ze allicht nog wel in meer streken zou kunnen gevonden worden. Misschien is de verspreiding van de soort miskend wegens haar onopvallend uiterlijk. Het areaal is beperkt en de Bosgeelster staat op de Rode lijst als sterk met uitsterven bedreigd.

De verspreiding van de Bosgeelster in Vlaanderen

■ 1930 - 1971 ■ 1972 - 1999

LID VAN DE LELIEFAMILIE

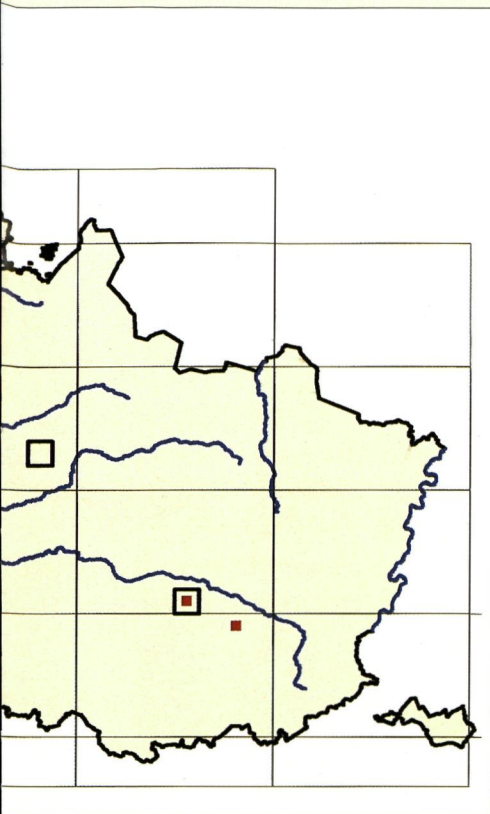
De Geelsterren behoren tot de Leliefamilie, zodat zij ook een bol hebben. Deze gebruiken zij om te overzomeren, waardoor zij kunnen groeien op zeer droge plaatsen, zoals op kale plekken rondom boomvoeten. Typisch voor dit geslacht (en ook voor looksoorten) zijn de bolletjes die aan stengeldelen kunnen gevormd worden. Deze broedknolletjes spelen een belangrijke rol in de vegetatieve voortplanting van de plan-

Rechts: In open grasland te Hofstade - Aalst
Onder: De Bosgeelster in volle bloei, met dat ene lijnvormig lang blad.

ten. In het reservaat Honegem zijn indicaties dat vee op deze manier helpt bij de verspreiding. Bij de Bosgeelster ontspringt uit de bol slechts één lang lijnvormig blad. Bij jonge planten is dit vaak nog zeer smal, en dus van op afstand niet te onderscheiden van gras. De bloeistengel draagt onder het scherm twee kleinere bladeren. Twee tot tien gele stervormige bloemen vormen het scherm. De bloemdekbladen rollen bij het uitbloeien achterover en krijgen snel een dofgroene kleur. De weinige zaden hebben een aanhangsel dat voor de verspreiding als mierenbroodje fungeert.

EEN OEVERGEVAL

In Nederland, waar reeds veel over de Bosgeelster geschreven is, treedt deze soort op in vier standplaatstypen: bossen en graslanden op oeverwallen, bossen aan de voet van hellingen, mantelstruwelen en betreden, grazige plaatsen onder bomen (binnen dorpen). Vooral over dit laatste type biotoop is er veel discussie. De soort wordt daar door enkele auteurs als stinzeplant beschouwd. Tijdens excursies in de vallei van de Hermeton (prov. Namen) konden we meermaals de soort aantreffen aan de voet van hellingen. Te Honegem en in de buurt van de omliggende Molkenbeken (Erpe, Impe, Wanzele en Hof-

Langs de Sasbeek te Aalst, in het natuurreservaat Honegem

stade) zijn het veeleer standplaatsen van het eerste type. De soort groeit er op de oevers van beken en verlande grachten, of in de onmiddellijke omgeving ervan. De naam is enigszins misleidend want de soort voelt zich even goed thuis in open grasland als in bos. Een ernstige bedreiging wordt gevormd door het achterlaten van slib op de oevers bij het uitdiepen van beken. De verspreiding via regelmatige overstromingen in deze valleien lijkt ons evident. Toch weet de soort grotere oppervlakten (traag) te koloniseren in bosjes of weilanden.

EN NU OP ZOEK...

Een aantal jaren terug hebben de lokale Plantenwerkgroep en de JNM een zoekactie gestart naar de verspreiding van de Bosgeelster in de streek van Aalst en Lede. De soort werd er vastgesteld in zes nieuwe kwartierhokken, wat het totaal op tien bracht. Het betrof steeds groeiplaatsen, waaronder enkele belangrijke qua aantallen, op de oeverwal-

len of in de beekbegeleidende bosjes. Stroomafwaarts werd er onderzocht tot aan de monding in de Schelde of de Dender. Stroomopwaarts van de gekende groeiplaatsen werden er nauwelijks nieuwe standplaatsen ontdekt. Nochtans hebben we het vermoeden dat misschien tientallen kilometers verderop allicht nog relictpopulaties kunnen te vinden zijn.

Langs deze weg doen we dan ook een oproep naar alle vroege wandelaars om in Vlaanderen tijdens de eerste uitstapen van het jaar 2000 even uit te kijken naar deze miskende, maar schitterende voorjaarsster.

Aanvullende gegevens welkom bij Daan Stengée, Onegem 74, 9300 Aalst

Bronnen:

Roucel, 1792, *Traité des plantes les moins fréquentes...*

Weeda ea, 1991, *Nederlandse oecologische flora*

Florabank (toelating 2000-wvl-2)

MARJAN DE BLOCK
ROBBY STOKS

Iedereen kent wel de beelden van die uitdrogende woestijnplasjes uit de films van David Attenborough. Wie stond er niet verbaasd te kijken dat vele diersoorten er toch jaar na jaar in slagen daar te overleven en zich voort te planten? Hoe mooi en fascinerend toch, die exotische natuur... Hoewel, zo ver hoeft je niet te gaan, ook in jouw streek gebeurt deze overlevingsstrijd jaarlijks en kan jij op de eerste rij staan om dit wonder op te volgen.

Racen tegen de tijd: de deadline

In een vorig artikeltje hadden we het over het moeilijke leven van de larven van waterjuffers: ontwikkelen terwijl er vijanden op de loer liggen. Daarbij verzwegen we echter een ander groot probleem: de tijdsdruk. Inderdaad, voor de larven is het van groot belang tijdig het water te verlaten en zich als volwassen waterjuffer voort te planten. Wie te laat is, dreigt pas uit het water te komen in de herfst, waarbij er nog weinig tijd overblijft om volwassen te worden en zich voort te planten voordat het te koud wordt. Daarnaast dreigen late koppeltjes geen goede plekjes meer te vinden om hun eitjes af te zetten. Nog moeilijker wordt het voor soorten die, om vis te vermijden, in uitdrogende waterplassen voorkomen. Daar tikt de klok nog veel nadrukkelijker: de larven moeten zien uit te sluipen voordat de plas uitdroogt!

Slechts enkele soorten waterjuffers uit onze streken kunnen in die tijdelijke plassen overleven: de pantserjuffers. Hier bekijken we de race van de Houtpantserjuffer (*Lestes viridis*). Dit juffertje legt haar eitjes in over het water hangende boomtakken. In de herfst gebeurt er een korte ontwikkeling van de eitjes,

dan gaan ze in rustfase tot de temperatuur weer begint toe te nemen. Vanaf begin april komen de larven uit de eitjes en vallen in het water. De race kan beginnen!

In de komende twee tot drie maanden moeten de larven tien ontwikkelingsstadia doormaken voordat de plas uitdroogt. Bij de laatste vervelling gebeurt er een metamorfose en verlaten de waterjuffers definitief het water. Als ze hierin slagen, duurt het nog eens een drietal weken vooraleer ze volwassen zijn. Daarna leven ze nog gemiddeld twintig dagen als adulte waterjuffers en kunnen ze zich voortplanten.

In april 1999 werden er aan takken, met eitjes van de Houtpantserjuffer, trechters gehangen. Wanneer de larven uitkwamen, vielen ze via de trechters in potjes met water. De larven werden dan om de twee dagen geteld en vrijgelaten in de plas. Dit gebeurde in acht plassen: vier te Wilrijk en vier op het Groot Schietveld te Brasschaat. Hieruit bleek dat er een zeer grote variatie bestaat in het tijdstip van uitkomen van de eitjes. Eitjes kwamen uit van half april tot eind mei. Dit wil zeggen dat de larven die

eind mei uitkwamen al een achterstand van zes weken hadden op de larven van half april.

Daarnaast werden er om de veertien dagen minstens dertig larven gevangen uit de acht respectievelijke plassen. Van deze larven werd in het laboratorium het ontwikkelingsstadium bepaald op basis van kopbreedte en vleugellengte. De larven werden dan in hun plas van oorsprong teruggezet. Uiteraard werd ook hier een grote variatie in ontwikkelingsstadia gevonden. Per vangbeurt waren er tot maximaal vijf van de tien verschillende ontwikkelingsstadia aanwezig.

In het begin van dit verhaal hadden we het over tijdsdrukken en dat het belangrijk is voor de Houtpantserjuffer om snel uit te sluipen, voordat de plas uitdroogt, en om voldoende tijd te hebben om zich voort te planten. Uit de veldgegevens blijkt dat er heel wat variatie is in ontwikkeling. Dit suggereert dat larven mogelijk kunnen 'compenseren' voor het tijdstip waarop ze uit de eitjes komen. Voor larven die laat uit het ei komen, is het immers heel belangrijk om snel te zijn. Kunnen deze larven hun ontwikkelingsnelheid opdrijven, mogelijk ten koste van bijvoorbeeld grootte?

Deze vraag kan niet worden opgelost met veldgegevens. Daarom werd er in het laboratorium een experimentje opgezet. Larven die allemaal op dezelfde datum uit het ei waren gekomen, werden 'bedot' door ze op twee verschillen-

van een waterjufferlarve

de fotoregimes op te kweken. In een klimaatkamer met een dagnachtritme van half april (m.a.w. ritme overeenkomend met het aantal uren licht/donker van dit tijdstip in het jaar) en een andere klimaatkamer met een dagnachtritme van eind mei werden telkens tien pas uitgekomen larven in aparte potjes gezet. Het dagnachtritme werd elke week aangepast aan de natuurlijke verandering in de loop van het seizoen. Van deze larven werd de ontwikkeling opgevolgd. En inderdaad... de larven die startten met het dagnachtritme van eind mei (dus degenen die dachten dat ze eind mei waren uitgekomen) ontwikkelden sneller dan de larven die zagezegd half april waren uitgekomen.

Dit onderzoek naar de respons van larven op omgevingsdrukken is nog volop aan de gang. We houden jullie op de hoogte!

Onderzoeksgroep Evolutiebiologie
 Departement Biologie RUCA
 Universiteit Antwerpen
 2020 Antwerpen
 Tel: 03/218 03 35

Links boven: Larve van de Houtpantserjuffer
 Rechts boven: Eileg van de Houtpantserjuffer
 Rechts onder: Trechters waarmee de eitjes
 werden opgevangen

Exoten onder de inheemse herpetofauna

ROBERT JOORIS

Exoten of adventieven zijn uitheemse dieren- of plantensoorten die in ons land niet thuishoren. Een breed begrip dat voor interpretatie vatbaar is.

Over wat als een echte exoot dient beschouwd te worden, bestaat momenteel geen eensgezindheid en criteria als ruimte en tijd spelen hierbij een belangrijke rol.

Het oorspronkelijk voorkomen op een ander continent wordt dikwijls als ruimtecriterium gehanteerd, een naar ons inziens nogal vrij scherp begrip. Anderen beschrijven als exoot, een organisme afkomstig uit een buiten ons land gelegen gebied, die vanaf een bepaald moment in de natuur worden waargenomen. Dit is dan weer een te zwak begrip. Areaalgrenzen van soorten kunnen zich wijzigen waardoor ze tijdelijk of permanent een nieuw gebied gaan bestrijken. Denken we bijvoorbeeld maar aan de Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*) die sinds 1900, vanuit Turkije en de Balkan, haar natuurlijk verspreidingsgebied wist uit te breiden over een groot deel van Europa.

Het criterium tijd is nog zoiets. Weinigen zullen het Konijn als een exoot beschouwen alhoewel het eertijds door de Romeinen in onze streken werd ingevoerd. En dat geldt eveneens voor de Fazant, die in Europa werd binnengebracht door Griekse stammen en vervolgens door de Romeinen naar West-Europa werd verspreid.

In ons land, en dit geldt uiteraard ook voor andere streken in Europa, worden exotische soorten steeds meer in de natuur waargenomen. Het zijn allen exoten « sensu stricto » die recentelijk door de mens, opzettelijk of onvrijwillig, wer-

Boven: Chinese beeksalamander (*Pachytriton labiatus*) (foto: H. Wallays)

Onder: Japanse vuurbuiksalamander (*Cynops pyrrhogaster*) (foto: H. Wallays)

Rechts: Mannetje van de Alpensalamander (*Triturus carnifex*) (foto: H. Willockx)

den geïntroduceerd. Ze vertegenwoordigen vrijwel alle groepen van het dierenrijk. De meest bekende zijn ondermeer de Amerikaanse (*Orconectes limosus*) en Turkse rivierkreeft (*Astacus leptodactylus*), de Chinese wolhandkrab (*Eriocheir sinensis*) de Zonnebaars (*Lepomis gibbosus*), de Dwergmeerval (*Ameiurus melas*, *A. nebulosus*), de Graskarper (*Ctenopharyngodon idella*), de Regenboogforel (*Oncorhynchus mykiss*), de Roodwangschildpad (*Trachemys scripta elegans*), de Canadagans (*Branta canadensis*), de Nijlgans (*Allopochen aegyptiacus*) en de Muskusrat (*Ondatra zibethicus*). Ze karakteriseren zich in veel gevallen door een sterk reproductief vermogen.

En het rijtje stopt niet. De tuinvijvercultuur is volop in opmars. In en rond de vijver horen ook dieren. De klassieke Goudvis is nog wel in trek maar moet zijn biotoop delen met andere soorten. Inheemse salamanders en kikkers zijn door de wet beschermd en mogen uiteraard in de natuur niet gevangen worden. Geen nood! ...uitheemse soorten worden door tuincentra en de gespecialiseerde handel massaal aangeboden. « Elke tuinvijver zijn kikker, salamander en schildpad », en binnen enkele jaren wellicht ook in onze natuurlijke biotopen. Hun succes van handhaven zal uiteraard bepaald worden door het vinden van een geschikt biotoop, de aanpassing aan ons klimaat en de frequentie van binnenkomen in ons land en van het aantal individuen die hierbij betrokken zijn. En gelet op de enorme aantallen

die jaarlijks gempporteerd worden en in de veronderstelling dat de tienprocentregel (Williamson, 1996) een dogma is waarbij 10% van alle introducties zich kan handhaven en 10 % daarvan een populatie opbouwt, is voor sommige soorten succes verzekerd!

Een overzicht van de voornaamste exotische soorten amfibieën en reptielen die in België regelmatig geïmporteerd worden...

DE CHINESE BEEKSALAMANDER (*PACHYTRITON LABIATUS*)

De Chinese Beeksalamander bewoont het zuidoosten van China. Hij karakteriseert zich door een opvallend gladde huid en een zijdelings afgeplatte, peddelvormige staart die aan het einde afgerond is. De ogen zijn vrij klein, de ledematen en vingers kort. De meeste salamanders zijn op rug en flanken uniform bruinzwart gekleurd. De bruinzwarte buik heeft grote en rode vlekken. Sommige dieren bezitten ook op de flanken kleine rode vlekjes of lengtelijnen. In zijn land van oorsprong bewoont hij vooral kleine bergbeekjes in het voorbergte, tussen de 100 en 800 m. De niche van *Pachytriton* kan men enigszins vergelijken met de beeksalamanders (*Euproctus spp.*) uit Europa.

De Chinese beeksalamander wordt de laatste jaren vrij frequent geïmporteerd en aangeboden als "vijversalamander"

Het zijn zeer productieve soorten waarvan de wijfjes meer dan 80 eieren per legsel kunnen afzetten. Ze planten zich voort bij een watertemperatuur van ongeveer 15°C en kunnen gemakkelijk overwinteren bij een temperatuur van 3 tot 5°C (Thiesmeier & Hornberg, 1997). Jongere dieren zijn echter gevoeliger aan lage wintertemperaturen. In West-Europa kunnen ze zich in principe handhaven maar de voortplanting zou buiten hun natuurlijk verspreidingsgebied vrij moeilijk verlopen. Deze zeer agressieve dieren zijn sterke predatoren van hun eigen larven en deze van andere amfibieën.

DE CHINESE (*CYNOPS ORIENTALIS*) EN JAPANESE VUURBUIKSALAMANDER (*CYNOPS PYRRHOGASTER*)

De vuurbuiksalamanders van het geslacht *Cynops* leven in het zuidoosten van het palearctisch gebied en zijn sterk verwant met onze watersalamanders (*Triturus spp.*). Ze bezetten er diverse stilstaande wateren. *Cynops*-soorten bezitten een zijdelings afgevlakte staart die draadvormig uitloopt. Ze bezitten geen huidkam, zijn somber gekleurd en hebben een oranje, gele of karmijnrode buik die zwart gevlekt is. Er zijn een 8-tal soorten bekend die er een overwegend aquatische levenswijze op nahouden. Vuurbuiksalamanders werden al

Links: Marmersalamander (*Triturus marmoratus*) in landfase (foto: R. Jooris)

Rechts: Bedriaga's groene kikker (*Rana bedriagae*) (foto R. Jooris)

Links onder: Meerkikker (*Rana ridibunda*) (foto: H. Willockx)

Rechts onder: Wijfje van de Stierkikker (*Rana catesbeiana*) (foto: H. Willockx)

jarenlang ingevoerd voor de terrariumliefhebberij. Deze aantallen waren echter te verwaarlozen tegen de grootschalige importen van de laatste jaren.

De Chinese vuurbuksalamander komt voor in het mondingsgebied van de Jangtse rivier en werd enkele jaren terug in vrij grote aantallen verkocht tegen dumpingprijzen. Momenteel wordt deze soort minder aangeboden wat mogelijk een gevolg kan zijn van overexploitatie. Deze salamander kan 7 tot 9 cm groot worden en heeft een gekorrelde huid. Hij is zeer resistent tegen koude watertemperaturen. Lage temperaturen (0 - 1° C) stimuleren zelfs de voortplanting (Wallays, pers. med.). Na de metamorfose gaan de dieren over in landfase die duurt tot het 4e kalenderjaar. Gedurende die periode grijpen de grootste migraties plaats. Nadien gaan ze overwegend in het water leven. Het zijn alleseters met een weinig of niet agressief karakter tegen soortgenoten en andere watersalamanders.

De zustersoort uit Japan (*C. pyrrhogaster*) leeft op de eilanden Hondo, Shokoku en Kiushu en wordt onregelmatiger geïmporteerd maar wel in grote aantallen en net zoals de vorige soort vooral verkocht in tuincentra. Hij onderscheidt zich van de Chinese vorm door een sterker gekorrelde huid.

DE ALPENKAMSALAMANDER (*TRITURUS CARNIFEX*)

Deze kamsalamander van de superspecies-groep "*cristatus*" heeft zijn natuurlijk verspreidingsgebied in het uiterste zuidoosten van Beieren, het zuiden van Zwitserland, het oosten van Oostenrijk, Italië, verder zuidoostwaarts tot Slovenië en het noordwesten van Kroatië. Met hun maximum lengte van 15 cm zijn ze iets kleiner dan onze inheemse Kamsalamander (*T. cristatus*). Ze hebben ook een minder hoog ontwikkelde rugkam. De grondkleur van bovenzijde en flanken kan geelachtig, grijs of zwartbruin zijn en is bezet met ronde, donkere vlekken.

Alpenkamsalamanders worden vrij frequent door meer gespecialiseerde terrariumliefhebbers gehouden. Deze dieren planten zich in het terrarium gemakkelijk voort, wat soms aanleiding geeft tot een "overtollige kweek" die soms noodgedwongen uitgezet wordt in tuinvijvers en natuurlijke waterbiotopen.

De Alpenkamsalamander is een vrij dominante soort die een sterke concurrent vormt voor de inheemse soort en zelfs op sommige plaatsen beter gedijt. In Zwitserland bijvoorbeeld zouden de rond de stad Genève uitgezette Alpenkamsalamanders op veel plaatsen de lokale inheemse populaties verdrongen hebben.

DE MARMERSALAMANDER (*TRITURUS MARMORATUS*)

Een West-Europese soort met een areaal dat zich uitstrekt over een groot deel van de westelijke helft van Frankrijk en van het Iberisch Schiereiland (Portugal, Galicië, Andalusië, het oosten van Catalonië en het noorden van het centrale binnenland). De meest noordelijke limietregio is de omgeving van Parijs (Castanet & Guyétant, 1989).

Deze middelgrote salamander dankt zijn naam aan het zwartgroen marmerpatroon. De mannetjes bezitten in de paartijd een hoge kam die, in tegenstelling tot de sterk ingezaagde kam van onze inheemse Kamsalamander, gladrandig is.

De Marmersalamander wordt in Vlaanderen vrij frequent als terrariumdier gehouden en eveneens in tuinvijvers uitgezet. Ondanks het feit dat ze hier ten noorden van hun natuurlijk versprei-

dingsgebied leven doen ze het bijzonder goed en vormen ze zelfs reproductieve populaties. In tegenstelling tot de Kamsalamander zijn Marmersalamanders veel minder aquatisch en verblijven ze enkel tijdens de voortplanting in het water. Ze kruisen met onze inheemse Kamsalamander en vormen hybriden die een verminderde vruchtbaarheid bezitten. De mannelijke hybriden zijn zelfs steriel.

DE MEERKIKKER (*RANA RIDIBUNDA*)

Het natuurlijk verspreidingsgebied van de Meerkikker strekt zich uit van het oosten van Frankrijk (bovenvallei van de Rijn), oostwaarts door Centraal-Europa en de zuidelijke helft van Rusland tot het Balkash meer in het oosten. Het noorden van Duitsland en Polen en de Baltische Staten vormen de noordgrens van zijn areaal, het noordoosten van Italië en de gehele Balkan de zuidgrens. In Nederland is deze groene kikker enkel autochtoon in Friesland, Noord en Zuid Holland en het Utrechtse plassengebied. België valt buiten zijn natuurlijk verspreidingsgebied alhoewel toch dient opgemerkt te worden dat Meerkikkers af en toe kunnen ontstaan uit kruisingen van twee Middelste groene kikkers (*Rana kl. esculenta*), een resultante van hun bijzonder voortplantingssysteem dat hybridogenese heet. Maar het genoom van deze individuen is van totaal andere aard dan het genoom van de geïmporteerde kikkers uit het noordoosten van Afrika. Het meerkikker-genoom dat hier in West-Europa aanwezig is onder vorm van onze inheemse Middelste groene kikker indu-

ceert - in tegenstelling met het genoom van de nauwverwante soorten uit de Balkanlanden - het hynridogenetisch voortplantingsproces, waarvan het voortbestaan van onze eigen Middelste groene kikker volledig afhankelijk is (Hotz et al., 1985).

De Meerkikker differentieert zich vooral van de Kleine groene kikker (*R. lessonae*) en de Middelste groene kikker door zijn paarroep (op elkaar volgende "kè-kè-kè-kè-kè-kè"-tonen), zijn langere achterpoten en de vorm van zijn middenvoetsknobbel. Bij eerstgenoemde grijpen de hielen eveneens over elkaar heen wanneer het tegenelkaar gebogen dij- en scheenbeen loodrecht op de as van het lichaam worden geplaatst, bij de

twee anderen is dit niet het geval. De middenvoetsknobbel is bij de Meerkikker afgevlakt en heeft veelal de vorm van een spitse driehoek of een trapezium. Bij de twee andere groene kikkers is de metatarsusknobbel hooggewelfd. Verder zijn er ook nog verschillen in kleur en pigmentatie die echter niet altijd betrouwbaar zijn.

De Meerkikker wordt momenteel op diverse plaatsen in ons land gesignaleerd, een gevolg van onvrijwillige (larven die meekomen met import van waterplanten) of moedwillige introductie. De Meerkikker is een zeer succesvolle soort die andere amfibieën competitief kan verdringen.

BEDRIAGA'S GROENE KIKKER (*RANA BEDRIAGAE*) EN DE MASCARENE KIKKER (*PTYCHADENA MASCARENIENSIS*)

Sedert een paar jaren worden in diverse tuincentra "vijverkikkers" verkocht. Ze worden in vrij groot aantal geïmporteerd uit Egypte. Deze "Egyptische kikkers" omvatten 2 soorten. Het gros van de importen behoort tot een soort die behoort tot het groene kikker-complex, n.l. Bedriaga's groene kikker. Het is een zuster-taxon van de Meerkikker die op basis van geno- en fenotypische verschillen

Jonge schildpadjes van Mississippi zaagrug
(*Graptemys kohnii*)
en Geelwang (*Trachemys scripta elegans*)
(foto: H. Willockx)

en ook door zijn paarroep als een aparte soort werd beschouwd. Zijn natuurlijk verspreidingsgebied omvat Anatolië, het Midden-Oosten en de Nijldelta (Schneider et al., 1992; Dubois & Ohler, 1994; Akef & Schneider, 1989). De naam groene kikker doet nogal vreemd aan want hij is op de rugzijde meestal olijfgrijs van kleur en donker gevlekt. Sommige dieren bezitten een lichte vertebrale streep. De Egyptische vertegenwoordiger van het groene kikker-complex is bijzonder populair en wordt in ontelbare tuinvijvers uitgezet. Men vergeet echter dat ze, net zoals veel andere groene kikkers, weinig honkvast zijn en vrij vlug migreren waardoor natuurlijke waterbiotopen gekoloniseerd worden. Uit de eerste vaststellingen blijkt eveneens dat ze zich vrij goed aanpassen aan ons Atlantisch klimaat.

De Mascarene kikker behoort tot een typisch Afrikaans genus dat ongeveer een 40-tal soorten omvat die overwegend voorkomen ten zuiden van de Sahara. Eén daarvan is doorgedrongen tot de Nijldelta. Hij is er vrij algemeen en bezet er alle beschikbare waterbiotopen. Een kenmerk waardoor hij zich onderscheidt van de Europese groene kikkers betreft de lengte van zijn vijfde teen die langer is dan de derde teen (Anderson, 1998). De vraag blijft of ze tegen ons klimaat bestand zijn.

DE BRUL- OF STIERKIKKER (*RANA CATESBEIANA*)

De Stierkikker is autochtoon ten oosten van de Rocky Mountains in Noord-Amerika. De soort is momenteel ook goed geacclimatiseerd ten westen van het Rotsgebergte, in het noorden van Mexico, in Cuba, Jamaïca, Bermuda, Hawaï en Japan. Het is een grote kikker die een lengte van wel 20 cm kan bereiken. De bovenzijde van het lichaam is olijfgroen, grijs of bruin en onregelmatig bezet met donkere vlekken. De vertebrale streep die meestal aanwezig is bij de Europese groene kikkers, ontbreekt bij deze Amerikaanse soort. Hij bezit geen ruglijsten. Het trommelvlies is zeer groot en bereikt bij de wijfjes de diameter van het oog, bij de mannetjes het dubbele ervan. In 1932 werd deze nearctische soort officieel geïntroduceerd in de provincie Mantua in Italië. Momenteel vormt de Stierkikker reproductieve kolo-

nies in diverse gebieden van Italië, in het zuidwesten van Frankrijk en in het zuiden van Nederland, meer bepaald in een grote tuinvijver in Breda (Lanza & Ferri, 1997; in Gasc et al.). In ons land werden enkele jaren terug op dierenmarkten en -speciaalzaken talrijke larven verkocht en uitgezet in tuinvijvers. Gelukkig is sedert eind december 1997 import van larven in de Europese Gemeenschap verboden. Stierkikkers worden hier en daar gesignaleerd in natuurlijke biotopen maar het aantal waarnemingen is nog vrij schaars en vermoedelijk onderschat. Deze "reus" onder de groene kikkers is namelijk een schuw en moeilijk waar te nemen dier. De Stierkikker heeft een zeer brede ecologische niche en een breed trofisch spectrum: hij voedt zich met slangen, jonge schildpadden, kleine zoogdieren en vogels en in het bijzonder ook met andere amfibieën.

DE NOORD-AMERIKAANSE SCHILDPADDEN, ROODWANG (*TRACHEMYS SCRIPTA ELEGANS*), GEELWANG (*T. S. SCRIPTA*), MISSISSIPPI ZAAGRUG (*GRAPTEMYS KOHNII*) EN FLORIDA WEEKSCHILDPAD (*APALONE FEROX*)

Eén van de meest bekende exoten is wellicht de Roodwangschildpad. Ze is gemakkelijk te herkennen aan de brede rode streep achter het oog. Haar natuur-

lijk verspreidingsgebied strekt zich uit over nagenoeg het gehele zuidoosten van de Verenigde Staten. Sedert het midden van deze eeuw wordt deze soort op grote schaal gekweekt in "Turtle Farms", vooral in de staten Mississippi en Louisiana om vervolgens als "baby-schildpadjes" verkocht te worden. Miljoenen exemplaren zijn sedertdien verspreid, vooral naar Europa en het Verre Oosten. Maar de "kleintjes" worden groot en dienen dan noodgedwongen gedumpt in de natuur. Van daar dat ze nu in talrijke vijvers, rivieren, kanalen gesignaleerd worden (Jooris et al., 1998). Omdat ze door hun predatiedruk een ecologische bedreiging vormen voor de inheemse fauna werd de import in de EG sedert eind 1997 verboden. Maar omdat het verbod zo specifiek en enkel gericht was op het taxon *elegans* hebben de Noordamerikaanse "Turtle Farms" zich toegelegd op het kweken van andere soorten schildpadden die vroeger weinig of geen commerciële betekenis hadden. Momenteel wordt de Roodwang vooral vervangen door de Geelwang (heeft een brede gele streep achter het oog die het meest opvallend is bij jonge dieren en bij veel wijfjes), de Mississippi zaagrug en de Florida weekschildpad (Jooris, 1999). Gelukkig is de kans zeer klein, om niet te zeggen te verwaarlozen, dat deze Noordamerikaanse schildpadden zich in ons Atlantisch klimaat kunnen voortplanten. Gelet op de relatief hoge leeftijd die waterschildpadden kunnen bereiken en indien de importen van de

"nieuwe commerciële soorten" eveneens niet stopgezet worden, zullen we nog voor decennia lang met deze Amerikaanse exoten geconfronteerd worden. Voor sommige soorten uit het warme zuiden van de Verenigde Staten, zoals de Mississippi zaagrug en de Florida weekschildpad is het verblijf in onze te koude wateren bovendien een echte lijdensweg...

Tot daar een overzicht van de voor- naamste exotische soorten amfibieën

en reptielen die in ons land geïmporteerd worden. Sommigen zullen zich naar alle waarschijnlijkheid in onze natuur gaan inburgeren maar of ze als een aanwinst mogen beschouwd worden, valt sterk te betwijfelen. Over een mogelijke ecologische impact van exoten op onze inheemse herpetofauna is nog altijd geen onderzoek verricht. Uit ervaring in het verleden hebben we echter geleerd dat soorten, die hier van nature uit niet thuishoren, dikwijls een explosieve ontwikkeling kennen en zeker effecten hebben op onze bestaande ecosystemen. In het verleden werden reeds herhaaldelijk zware fouten gemaakt door het aanvoeren van allochtoon materiaal en het zou dan ook bijzonder spijtig zijn mochten deze fouten zich herhalen. Het is de plicht van de natuurbehoudssector om krachtig te reageren tegen alle maatschappelijke gebruiken die de verspreiding van exotische soorten bevorderen...

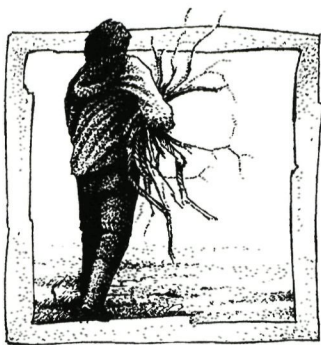
Literatuur

- Anderson, J., 1898. *Zoology of Egypt. Reptilia and Batrachia*. Reprint 1965 Wheldon & Wesley Ltd, 371 pp., 50 plates.
- Akef, M.S.A. & H. Schneider, 1989. The Eastern Form of *Rana ridibunda* (Anura: Ranidae) Inhabits the Nile Delta. *Zool. Anz.*, 223: 12-138.
- Carr, A., 1952. *Handbook of Turtles. The Turtles of the United States, Canada, and Baja California*. Cornell University Press; Ithaca and London, 542 pp.
- Castanet, J. & R. Guyétant, 1989. *Atlas de répartition des Amphibiens et Reptiles de France*. Soc. Herp. Fr., Université Paris VII, 186 pp.
- Dubois, A. & A. Ohler, 1994. Frogs of the subgenus *Pelophylax* (Amphibia, Anura, Genus *Rana*); A catalogue of available and valid scientific names, with comments on name-bearing types, complete synonymies, proposed common names, and maps showing all type localities. *Zool. Pol.*, 39: 139-304.
- Gasc, J.P. et al., (eds.), 1997. *Atlas of Amphibians and Reptiles in Europe*. S.E.H., 494 pp.
- Hotz, H., G. Mancino, S. Bucci-Innocenti, M. Ragghianti, L. Berger & T. Uzzell, 1985. *Rana ridibunda* Varies Geographically in Inducing Clonal Gametogenesis in Interspecies Hybrids. *J. Exp. Zool.*, 236: 199-210.
- Nöllert, A. & C. Nöllert, 1992. *Die Amphibien Europas*. Franckh-Kosmos Verlags-GmbH & Co, Stuttgart, 382 pp.
- Jooris, R., 1999. En na de Roodwangschildpad komen de anderen! *Wielewaal*, 65: 46-47.
- Jooris, R., B. Helleman & G. Dossche, 1998. Over het voorkomen van de Roodwangschildpad (*Trachemys scripta* Schoepf, 1792) in Vlaanderen. *Wielewaal*, 64: 81-85.
- Obst, F.J., K. Richter & U. Jacob, 1984. *Lexicon der Terraristik*. Leipzig, 466 pp.
- Schneider, H., U. Sinsch & E. Nevo, 1992. The Lake Frogs in Israel Represent a New Species. *Zool. Anz.*, 228: 97-106.
- Thiesmeier, B. & C. Hornberg, 1997. Paarung, Fortpflanzung und Larvalentwicklung von *Pachytriton* sp. (*Pachytriton* A) nebst Bemerkungen zur Taxonomie der Gattung. *Salamandra*, 33: 97-110.
- Williamson, M., 1996. *Biological invasions*. Chapman & Hill, London.
- Zhao, E.M. & K. Adler, 1993. *Herpetology of China*. SSAR, St. Louis, Missouri, 522 pp.

Robert Jooris, werkgroep Hyla

Florida weekschildpad (*Apalone ferox*)
(foto: H. Willockx)

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: Groenlink, 21 (3) '99, *Scottish Birds*, 20 (1) '99, *British Wildlife*, 10 (6) '99, *Scottish Bird News*, 55 '99, *Egretta*, 41 (2) '98, *Animal Behaviour*, 57 (3) '99, *Der Falke*, 46 (8) '99, *Ibis*, 141 (2) '99, *LÖBF-Mitteilungen*, 1 '99, *Journal of Zoology*, 238 (2) '99, *Argus*, 24 (2) '99, *Het Vogeljaar*, 47 (4) '99, *Dutch Birding*, 21 (4) '99, *Limosa*, 72 (2) '99, *Vogels*, 5 '99, *Mens en Vogel*, 37 (3) '99, *Milieu en Natuur*, 1 (3) '99, *Watervogel Nieuws*, 11 '99, *Nieuws van het Zwin*, 14 oktober '99, *Ornithos*, 6 (3) '99, *Aves Contact*, 35 (6) '99, *De Rietvink*, 6 (4) '99, *Organbidexka Col Libre*, 34 '99, *LPOinfo*, 23 '99, *Scottish Bird Report* 1997, 30, juli 1999, *De Kieft*, 23 (2)(3) '99, *Newsletter of the World Working Group on Birds of Prey and Owls*, 27-28, 1998, *Ornithologische Mitteilungen*, 51 (3)(10) '99, *De Grutto*, 24 (3) '99, *Nos Oiseaux*, 46 (3) '99, *Wings*, 15, '99, *Ökologie der Vögel*, 21, speciaalnummer: *Avifauna der Stillgewässer des Landkreises Ravensburg*, *Der Bestand* 1998 im Vergleich zu 1985/86, '99.

* Vanaf december 1998 werden op de Antwerpse Blokkersdijk zowel 's avonds als 's morgens foerageervluchten van Wulpen vastgesteld. Gezien de grote aantallen was er duidelijk sprake van een nieuwe of uitzonderlijke toestand. Daarom werd op 30 januari 1999 een teldag gehouden. Dit leverde $\pm$ 1700 Wulpen op. (*Groenlink*, 21 (3) '99)

* De wetgeving inzake het gebruik van kraaienvallen in Schotland moet dringend herzien worden. Ongeveer 78% van de vallen zijn illegaal geplaatst en ze vormen een bedreiging voor heel wat beschermde soorten die erin terechtkomen. (*Scottish Birds*, 20 (1) '99)

* De achteruitgang van Huis- mus in Groot-Brittannië verschilt al naargelang het woongebied. In rurale gebieden ligt de oorzaak bij een tekort aan dierlijk voedsel, nodig bij het voederen van de jongen. In agglomeraties wordt de reden vooral gezocht in de achteruitgang van de geleedpotigen. (*British Wildlife*, 10 (6) '99)

* Blauwe kiekendief verorbert dagelijks ongeveer 150 g of 19% van zijn eigen lichaamsgewicht. Om te voorkomen dat hij op andere vogels jaagt, o.a. Graspiepers die $\pm$ 25 à 40 g wegen, werd, bij wijze van experiment, vervangingsvoedsel (kuikens, ratten en wilde konijnen) aangeboden op zo'n 20 meter rondom de nestge-

legheid. Vogels die hieraan gewend waren sinds de lente namen tot 88% van het voedselaanbod mee naar het nest. Indien dit procédé vijf weken wordt volgehouden bestaat de kans dat jonge Blauwe kiekendieven langer in de streek blijven vertoeven alvorens zich te verspreiden. (*Scottish Bird*, 55 '99)

* In een reigerkolonie aan de Oostenrijkse Neusiedler See werden temidden van Grote zilverreiger, Lepelaars en Kwak vijf nesten van Kleine zilverreiger aangetroffen. In twee nesten zijn jongen uitgevlogen. Mogelijk werden in het verleden broedgevalen over het hoofd gezien. (*Egretta*, 41 (2) '98)

* Vinken herhalen vaak dezelfde strofe alvorens over te gaan tot een ander type. Een Vink meet de lengte van de strofen: lange strofe worden altijd snel gezongen; korte kunnen langzaam of snel gezongen worden. (*Animal Behaviour*, 57 (3) '99)

* In het biosfeerreservaat Schaalsee (tussen het zuiden van Schleswig-Holstein en Mecklenburg-Vorpommern) werden twee Visarenden dood aangetroffen. De vogels waren het slachtoffer van vergiftigde vleesbrokken die waarschijnlijk bestemd waren voor verwilderde honden. (*Der Falke*, 46 (8) '99)

* Twee broedkolonies van Drieteenmeeuw in Bretagne verschilden duidelijk in

broedgedrag. De ene was succesrijk maar de nesten werden geplunderd door Zwarte kraai. Daarop nam het volgend jaar de andere kolonie, op een voor kraaien moeilijk toegankelijke plaats, succesvol toe. Niet broedende vogels hielpen de kolonie bij het aanbrengen van voedsel. (*Ibis*, 141 (2) '99)

* De achteruitgang van Boompieper met 27% in het district Soest (Duitsland) wordt toegeschreven aan de verandering van de bodemvegetatie. Een overdreven gebruik van stikstof in de landbouw en de uitstoot door industrie en verkeer leidt tot 72 kg stikstof per ha, terwijl een bos jaarlijks 5 tot 12 kg kan verwerken. Dit onderstreept de rol van vogelsoor-

ten als bioindicatoren. (*LÖBF-Mitteilungen*, 1 '99)

* Uit een Brits onderzoek naar overleden Sperwers en Torenvalk bleek dat 64% van de Sperwers en 69% van de Torenvalken jonge vogels of éénjarigen waren. Botsingen waren voor 65% van de Sperwers en voor 35% van de Torenvalken de doodsoorzaak. 18% van de Sperwers en 40% van de Torenvalken waren uitgehongerd. Het aantal vergiftigingen nam af. (*Journal of Zoology*, 238 (2) '99)

* Omdat Zilvermeeuwen gezegd een bedreiging vormen voor sterns en Kluten en anderzijds met hun uitwerpselen de duinen zouden bemesten, werden half mei 19 vergunningen verleend voor het rapen van meeu-

Wulp

(Foto: J. Verbanck)

Zilvermeeuw

(Foto: J. Verbanck)

weneieren. Veel andere soorten profiteren echter van het agressieve gedrag van de meeuwen bij de nadering van een predator. Het rapen heeft geen invloed op het aantal meeuwen: na het weghalen van de eieren gaan de meeuwen opnieuw broeden en door de verstoring verspreidt de kolonie zich. (*Argus*, 24 (2) '99)

* Ondanks een toename van de Noord- en Midden-Europese populatie van Zeearend stelt men in Nederland geen toename van het aantal overwinteraars vast. Nederland ligt - net als België - aan de periferie van het overwinteringsgebied. Het afbouwen van de wintervoeding in de Scandinavische landen zet de Zeerarend wellicht aan tot een areaaluitbreiding. (*Het Vogeljaar*, 47 (4) '99 en *Vogels*, 5 '99)

* Moerasgebieden waar de waterdiepte gemiddeld meer dan 11 centimeter bedraagt

zijn ongeschikt voor Watermallen. Een (onstabiel) loopvlak van drijvend en zwevend plantenmateriaal op en in het water lijkt van belang te zijn voor deze loopvogel. (*Het Vogeljaar*, 47 (4) '99)

* Nader onderzoek zal uitwijzen of de raadselachtige plevier, die eerst in de IJzermonding en Bredene en nadien in het Franse Pas-de-Calais in augustus 1999 werd waargenomen, een Mongoolse plevier of een Anatolische woestijneplevier is. Als het om een Mongoolse plevier gaat, betekent dit het eerste geval voor de Benelux. (*Dutch Birding*, 21 (4) '99)

* In het najaar 1998 stelde Rob Bijlsma (Nederlands roofvogelspecialist) necrofagie bij Koolmezen vast. Door het dik pak sneeuw waren de beukenootjes moeilijk bereikbaar. Hierbij kwam waarschijnlijk een tekort aan insecten en spinnen waar-

door de Koolmezen hun proteïnebehoefte uit een andere bron geput hebben. (*Limosa*, 72 (2) '99)

* Na een dieptepunt in 1968, met ± 150 broedparen Lepelaar in Nederland, is hun aantal steeds gestegen. Van 661 paren in 1994 liep het op tot 1270 in 1998. Dankzij het vijfjarig Soortbeschermingsplan, diverse projecten en studies ziet de toekomst van de Lepelaar er rooskleurig uit in Nederland. (*Limosa*, 72 (2) '99 en *Het Vogeljaar*, 47 (4) '99)

* Snel na het uitkomen van de eieren verliezen vijfjes Bonte vliegenvanger 5 tot 6% van hun lichaamsgegewicht. De oorzaak ligt evenwel niet bij de geweldige inspanningen en de voortplantingsstress. De vogels kiezen bewust voor het gewichtverlies omdat ze dan sneller, lichter en wendbaarder zijn. Hierdoor kunnen ze veiliger en energiezuiniger naar voedsel zoeken. (*Vogels*, 5 '99)

* De Canadagans behoort in Vlaanderen voortaan tot het jachtwild. Een landbouwer uit Melle vond het niet nodig zich aan de wettelijke bepalingen te houden en vergiftigde twintig Canadagans met het uiterst giftige Parathion. (*Mens en Vogel*, 37 (3) '99)

* In ons land broeden nog ± 1500 paren Kerkuil, waarvan

de helft in Vlaanderen. In de provincies Antwerpen en Vlaams Brabant broedt 60% van de populatie in nestkasten, in Limburg slechts 20%. Maar de provincie Limburg begint aan een inhaalbeweging en start een nestkastenproject. (*Milieu en Natuur*, 1 (3) '99)

* Het aantal zee-eenden, waargenomen tijdens de vliegtuigwintertellingen in 1998/1999, lag opnieuw aan de lage kant. Bij de halffebruaritelling werden 4793 Zwarte Zee-eenden, geteld, hoofdzakelijk voor de kust van Oostende. Half maart was het aantal reeds gedaald tot 1743. Er werden slechts éénmaal 4 Grote Zee-eenden en maximaal 46 Eidereenden geteld. (*Watervogel Nieuws*, 11 '99)

* Tijdens de nationale wintertelling van Canadagans, gehouden op 30 januari 1999, werden in België 4019 exemplaren geteld, waarvan 3785 in Vlaanderen. De totale populatie wordt geschat op minimum 4200 exemplaren voor België en 3800 à 3900 voor Vlaanderen. (*Watervogel Nieuws*, 11 '99)

* Van 4 september tot 1 oktober verbleven twee Visarenden in het Zwin. Op 26 september waren er zelfs drie exemplaren en op 4 oktober was er een spectaculaire trek van niet minder dan 167 Lepelaars. (*Nieuws van het Zwin*, 14 oktober '99)

Canadese Ganzen

(Foto: A.C. Zwaga)

* In 1998 werd tot tweemaal toe een Blyths pieper waargenomen in Frankrijk. De eerste maal betrof het een observatie van oktober 1997 tot eind februari 1998; de tweede maal ging het om een najaarswaarneming in 1998. (*Ornithos*, 6 (3) '99)

* De situatie in de Ebroadelta zit in een impasse. Alle wetenschappelijk onderzoek van externe ornithologen (opvolging van Audouins meeuw, watervogelcensus...) wordt tegengewerkt en opzichters van het Park tellen uitsluitend Flamingo's. Deze laatste hebben vorig jaar, omwille van de werkzaamheden, niet gebroed. Plaatselijke ornithologen hebben vastgesteld "dat er meer dan voldoende Flamingo's zijn en dat ze schade berokkenen aan de rijstteelt". (*Aves Contact*, 35 (6) '99)

* In de Lorraine (F) werd op de Etang de Lindre in 1999 het eerste broedgeval van Brilduiker in Frankrijk vastgesteld. In september 1998 werd op het eiland Ouessant (F) voor de eerste maal in Frankrijk een Amerikaanse nachtzwaluw waargenomen. (*Ornithos*, 6 (3) '99)

* In de maanden juli, augustus en september 1999 werden in en boven het verstedelijkte Berchem enkele bijzondere waarnemingen verricht. Van de laatste de-

Brilduiker

(Foto: A.C. Zwaga)

cade van juli tot de eerste decade van september werden niet minder dan 9 Westpendieven, 6 Bruine kiekendieven, 1 Grauwe kiekendief, 1 Visarend, 1 Ooievaar, 3 Bonte vliegenvangers, 2 Grauwe vliegenvangers en een Draaihals waargenomen. Verder waren er bijna dagelijks Sperwer, Boom- en Torenvalk. (*De Rietvink*, 6 (4) '99)

* De Franse jachtwetgeving draait ronduit vierkant. Terwijl de Raad van State de nachtelijke jacht verbiedt, wordt deze oogluikend toegestaan in verscheidene departementen. Het laatste wapenfeit is het rapport Lefeuve. Hierin lezen we dat de rust van waterwild en trekvogels moet gewaarborgd worden van 31 januari

tot 1 oktober en dat de jacht ongeoorloofd is in februari. Wordt zeker vervolgd. (*Organbidexka Col Libre*, 34 '99)

* De Kleine torenvalk zal hopelijk weldra in verscheidene Zuid-Franse departementen aangetroffen worden. Nadat de soort een dieptepunt heeft doorgemaakt, 9 paren voor geheel Frankrijk in 1990 en slechts 7 in 1991, is het tij in 1993 gekeerd en plukt men de vruchten van tal van acties (o.a. van het FIR). In 1994 telde men een dertigtal paren, in 1995 34, in 1996 42 en 48 in 1997. (*LPOinfo*, 23 '99)

* Sinds het opstarten van de *Scottish Bird Report* in 1968 werden in Schotland meer dan 300 Vorkstaartmeeuwen waargenomen. In 1997 werden 61 exemplaren geteld, beter dan het vorige record (45) in 1989. Westelijke winden drijven de meeuwen tijdens de zuidwaartse trek naar de Britse wateren. Beter optisch materiaal en een grotere alertheid verklaren mede de toename van het aantal waarnemingen. (*Scottish Bird Report* 1997, 30, juli 1999)

* Evenals in voorgaande jaren werd in 1997 in de Zaanstreek een broedvogelinventarisatie gehouden. Ondanks enkele negatieve punten (Baardman, Wateral) is het voor de meeste broedvogels een goed jaar geweest. Roerdomp en Rietzanger komen nog in behoorlijke aantallen voor en

ook de roofvogels doen het goed. (*De Kieft*, 23 (2) '99)

* Het Lammergierproject voor de Alpen liep in 1978 van stapel. De eerste vogels werden in 1986 uitgezet met de bedoeling de Alpenlanden een populatie te bezorgen, in staat zichzelf in stand te houden. Er wordt naar gestreefd jaarlijks 8 jongen uit te zetten zonder dat de populatie 200 exemplaren overschrijdt. Nu blijft ongeveer 70% van de uitgezette vogels ter plaatse wat in de toekomst tot overbevolking kan leiden. Daarom wil men ook in de zuidelijke Alpen exemplaren loslaten, in de hoop dat zij de Corsicaanse populatie, die de laatste tien jaren geen jongen meer voortbrengt, terug doet aangroeien. (*Newsletter of the World Working Group on Birds of Prey and Owls*, 27-28, 1998)

* Spreeuwen zijn vruchteneters die, door hun snavel en het ontbreken van een krop, beperkt zijn in hun voedselopname. Aan de Oder werd gefilmd hoe een Spreeuw een Roodbuikvuurpad (45 mm) door de opening van een nestkast naar binnen werkte. Werd het amfibie als voedsel genuttigd of als nestmateriaal gebruikt, blijft een raadsel. (*Ornithologische Mitteilungen*, 51 (9) '99)

* Het was voorbij de zomer rustig in de Bourgoyen. Geen Lepelaars, slechts één Kleine zilverreiger, geen Ijsvogel, wel een Braamsluiper en een verdubbeling van het aantal broedparen Sperwer. Verder werden éénmaal een

Lammergier

(Foto: M. Vos)

Rechtzetting

De bespreking van mijn artikel uit Aves 36 (1-3), in "Voor u gesprokkeld" van Wielewaal (januari 2000 blz. 14) bevat een ernstige fout door te vermelden dat de Kleine klapekster (*Lanius minor*) nog in Vlaanderen zou overwinteren bij strenge winters. Het gaat in dit artikel niet over de Kleine klapekster maar over de Klapekster (*Lanius excubitor*). De Kleine klapekster overwintert namelijk in zuidelijk Afrika zoals in volgende referentie duidelijk wordt aangetoond: "Herremans, M., 1998. Monitoring the world population of the Lesser Grey Shrike (*Lanius minor*) on the non-breeding grounds in southern Africa. *J. Ornithol.* 139: 485-493". De populatie van de Klapekster wordt voor Wallonië inderdaad op 120 à 240 koppels geschat. De Kleine klapekster is reeds sinds 1930 uit België als broedvogel verdwenen.

Dries Van Nieuwenhuyse

Fuut

(Foto: M. Vos)

Kwak en een Ralreiger waargenomen. (*De Grutto*, 24 (3) '99)

* Oeverzwaluwen maken vaak voor een tweede legsel gebruik van gebruikte nestgangen. Zwaluwenexpert Dick Jonkers adviseert ons om de nestgangen van Oeverzwaluwen ieder jaar uit te boren en vervolgens met proper zand te vullen. Anders is de kans groot dat parasieten in de gangen aanwezig zijn met wellicht als gevolg dat een wand uit de gratie geraakt. (*De Kieft*, 23 (3) '99)

* Het voedsel van de Slechtvalk bestaat gemiddeld voor 0,03 à 1,05% uit roofvogels. In het Parc National du Mercantour (F) bleek dit na on-

derzoek van de horstinhoud 20% te bedragen. Tussen de 86 geïdentificeerde prooien waren er 17 roofvogels van 7 verschillende soorten (Zwarte wouw, Ruigpootbui-zerd, Buizerd, Grauwe kiekendief, Boomvalk, Roodpootvalk en Slechtvalk). Slechtvalken zijn ook niet vies van kannibalisme en veroveren soms eigen jongen of andere volwassen vogels. (*Nos Oiseaux*, 46 (3) '99)

* In het kanton Freiburg werd in het massief van La Berra een fenologisch onderzoek verricht naar de trek van het Goudhaantje. In een periode van twaalf jaren werden 3361 exemplaren gevangen, meestal jongen van hetzelfde jaar (94%) en 62% man-

netjes. De grootte van de mazen kan het onderzoek voor 10% beïnvloed hebben. De migratie vindt half oktober plaats. De Goudhaantjes verplaatsen zich in de ochtenduren van boom tot boom en vermijden open ruimtes. Driekwart van de vangsten vonden plaats bij weinig wind, éénvierde bij een lichte zuid-westzuid-westwind. Slechts drie exemplaren kwamen uit het buitenland. (*Nos Oiseaux*, 46 (3) '99)

* Na een telling in drie gebieden (Shannon Callows, Mayo en Donegal) werd in Ierland, na een stabilisatie in 1997-1998, een lichte stijging van het aantal Kwartelkoningen vastgesteld. Er werden 156 zingende mannetjes geteld tegenover 151 in 1998. Binnen de drie gebieden worden lichte schommelingen waargenomen maar 98% van de totale Ierse populatie is beschermd in de concentratiegebieden. (*Wings*, 15, '99)

* In het district Ravensburg (Zuidwest-Duitsland, Baden-Württemberg) werd de avifauna van 304 meren en vijvers vergeleken met de aantallen uit 1985-1986 op identieke data. Voor volgende soorten was er een daling van het aantal broedparen: Kroon- en Tafeleend, Kokmeeuw, Kleine karekiet en Fuut. Voor de *Aythia*-soorten daalde het aantal broedparen met meer dan 36 à 52% en het aantal bezette meren met 35 à 43%. De redenen voor deze daling zijn onbekend. Waarom het

aantal broedparen van Kokmeeuw van 3135 naar 710 terugviel is eveneens een raadsel. Anderzijds was er een stijging in aantal broedparen voor: Knobbelzwaan (82%), Waterral (61%), Waterhoen (18%) en Meerkooi (12%). (*Ökologie der Vögel*, 21, speciaalnummer: *Avifauna der Stillgewässer des Landeskreises Ravensburg, Der Bestand im Vergleich zu 1985/86*, '99)

* In tegenstelling tot de Huis- mus is de Ringmus minder behendig in het zoeken naar voedsel. Meestal zoekt ze haar voedsel op de grond, af en toe achtervolgt ze insecten in de lucht. In Schleswig-Holstein observeerde men in juni 1999 een Ringmus die eerst op 1 meter afstand boven het wateroppervlak van een meertje vloog en tot tweemaal per minuut rake- lings over de waterspiegel vloog, een stukje voedsel oppikte en terugkeerde naar de oever. (*Ornithologische Mitteilungen*, 51 (10) '99)

* In juni 1999 werd in Bulgarije voor het eerst een Westelijke rufreiger waargenomen. De grote snavel en de keelvlak waren duidelijk zichtbaar. (*Ornithologische Mitteilungen*, 51 (10) '99)

Walter Belis

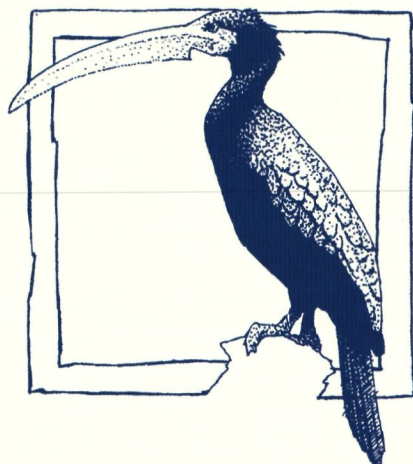
Gelegen in National Park Bükk,
de dunst bevolkte bergen van **Hongarije**

EXCURSIE-BOERDERIJ! Nederlands/Hongaars echtpaar verzorgt een prettige combinatie van natuur, cultuur, rust en activiteit. U kunt verblijven in een comfortabele boerderij of op een natuurcamping. Door onze lokale contacten en kennis van de regio ziet u de mooiste en beste plekken. Ga mee met een **GEORGANISEERDE REIS** of kom **INDIVIDUEEL!**

Vraag naar de folder of kijk op onze site:

0031 186 693939 farmlator@hotmail.com www.geomedia.hu/farmlator

Van aalscholver tot zeis

WIELEWAALRESERVAAT BOS T'ENAME KRIJGT EERSTE PRIJS LOUIS PAUL SUETENS

Op donderdag 14 oktober vond de plechtige uitreiking plaats van de Prijs Louis Paul Suetens. Uit 26 inzendingen voor deze eerste editie, bekroonde het Bestuurscomité het project 'Behoud en beheer van het beschermd landschap en natuurreservaat Bos t'Ename in Oudenaarde'.

De prijs Louis Paul Suetens is een initiatief van het gelijknamige Fonds, in 1998 opgericht ter nagedachtenis van professor Louis Paul Baron Suetens en beheerd door de Koning Boudewijnstichting. Om de twee jaar schrijft het Fonds een prijs uit voor vernieuwende initiatieven die de kwaliteit van de leefomgeving bevorderen.

Elke editie van de prijs krijgt een eigen thema mee. Voor 1998-'99 was dit 'het beheer van bossen en landschappen in hun ruimtelijke en maatschappelijke context'. Die omschrijving impliceerde ook aandacht voor eventuele bebouwing die integrerend deel uitmaakt van het betrokken bos of landschap en, meer algemeen, aandacht voor de wisselwerking met sociale en culturele aspecten.

Uit 26 inzendingen werden er 5 weerhouden als bijzonder waardevol. Hieruit verkoos de jury uiteindelijk unaniem het project 'Behoud en beheer van het beschermd landschap en natuurreservaat Bos t'Ename in Oudenaarde'.

De jury prijst in dit project het interdisciplinaire uitgangspunt en het brede concept dat het landschap in al zijn aspecten belicht. Het gaat om een klein initiatief dat door zijn eigen dynamiek en door inhoudelijke interactie groot is geworden.

Aan de laureaat, de Werkgroep Bos t'Ename wordt een bedrag van 200.000 F overgemaakt door het Fonds Louis Paul Baron Suetens.

Hierna volgt een toelichting bij het project door de conservator.

'Behoud en beheer van het beschermd landschap en natuurreservaat Bos t'Ename

Het bekroonde initiatief is een project van de Werkgroep Bos t'Ename, een feitelijke vereniging. Het project beoogt een optimaal behoud en beheer, zowel in natuurwetenschappelijk, cultuurhistorisch als esthetisch opzicht, van het beschermd landschap 'Bos t'Ename in Oudenaarde'. Belangrijke instrumenten zijn de verwerving van gronden en de bescherming als natuurreservaat.

Project

Sinds 1984 reeds is het Bos t'Ename het onderwerp van wetenschappelijk onderzoek door diverse diensten en instellingen. Dit onderzoek, op het terrein gecoördineerd door de Werkgroep, heeft geleid tot een naar West-Europese normen unieke gegevensbank en tot een stroom van publicaties. Het onderzoek werkt uiteraard ook door in het beheer van het

project. Het hielp met name bij de ontwikkeling van een historisch-ecologisch geïnspireerde beheersvisie die natuurwetenschappelijke, cultuurhistorische en esthetische overwegingen verzoent. Deze beheersvisie wordt stapsgewijze gerealiseerd, afhankelijk van de mogelijkheden, hetzij na verwerving, hetzij in afspraak met de eigenaar en/of pachter.

In 1993 werd het gebied (185 ha, waarvan 61 ha bos) door de vzw Wielewaal uitgekozen als nationaal aankoopproject. Op dit ogenblik zijn 32 ha verworven en grotendeels erkend als natuurreservaat. Sinds 1996 koopt ook de afdeling Natuur van Aminal gronden aan (nu 5 ha verworven).

Het overblijvende gebied bestaat vooral uit twee eigendommen (resp. 60 en 39 ha), die op korte termijn te koop worden aangeboden. Hiervoor werd eind '98 een LIFE-aanvraagdossier ingediend bij de Europese Commissie. Wellicht zal het dossier in zijn huidige vorm niet worden gehonoreerd. Een herindiening in financieel afgeslankte vorm en toegespitst op de natuurwetenschappelijk interessantste kernen maakt hopelijk meer kans. Die bijzondere aandacht voor bepaalde kernen bedreigt echter de ruimtelijke integriteit van het geheel. Daarom wordt gezocht naar bijkomende financiering.

Kwaliteit

Het project draagt op verscheidene manieren bij tot de kwaliteit van de leefomgeving. Het bewaakt de ruimtelijke integriteit in een kwetsbare zone, namelijk de overgang tussen stedelijk gebied en platteland. Bovendien waarborgt het een kwaliteitszorg voor natuur en milieu en voor de cultuurhistorische en esthetische aspecten van het landschap. Met het oog op de natuurwaarde van het kerngebied en de biologische potenties van het geheel worden plantacties ondernomen. Een inventarisatie van autochtoon materiaal vormt hiervoor de basis. Bronnen, poelen en vijvers worden in hun oorspronkelijke staat hersteld, beken in hun natuurlijke loop. De fauna wordt van nabij gevolgd.

Daarnaast wordt ook het behoud beoogd van de cultuurhistorische informatie die in het landschap besloten ligt en die vooral voor de omliggende dorpsgemeenschappen belangrijk is. De bewaring en uitbreiding van de esthetische kwaliteit zijn hiermee verwant.

Milieutechnisch wordt elke schadelijke belasting vermeden en zonodig opgeruimd. Aandachtspunten in dat verband zijn

vooral water- en bodemverontreiniging, maar ook geur- en geluidshinder.

Voorts wordt een goed recreatief en educatief gebruik bevorderd door de aanleg van het 'Mariette Tielemanspad' en de organisatie van jaarlijks een 50-tal rondleidingen voor scholen, verenigingen en individuen.

Tot slot dient erop gewezen dat het project ook zijn sociale kwaliteiten heeft. In de omgeving van het gebied is de Werkgroep met zijn 200 leden immers een belangrijk maatschappelijk gegeven. Deze ruime bekendheid en participatie verhogen bij de omwonenden het gemeenschappelijk en individueel verantwoordelijkheidsgevoel en het effectieve engagement.

Vernieuwing

Het besef dat natuur en cultuur in het betrokken gebied innig verwezen zijn, komt tot uiting in het beheer en de educatieve activiteiten. Deze attitude verdient aandacht en promotie. Ze heft immers een theoretische tegenstrijdigheid op van aspecten die in Vlaanderen al eeuwenlang een symbiose vormen.

De inactie tussen beheer en wetenschappelijk onderzoek biedt een degelijke basis voor behoud en duurzame ontwikkeling.

Deze interactie maakt het Bos t'Ename tot een 'veldlaboratorium' dat stilaan is uitgegroeid tot referentiegebied voor binnen- en buitenlandse beheerders van natuurreservaten en bossen. Zo wordt het streekeigen plantmateriaal voor bebossing en omvormingsbeheer geselecteerd op basis van zowel plantkundige en ecologische, als historische criteria - een primeur voor ons land.

Organisatorisch is vooral de intense samenwerking met de overheid, de grondeigenaars, de pachters-landbouwers, de jagers en recreanten vernieuwend. Dit draagvlak wordt nog versterkt door de Werkgroep zelf waarvan de leden worden gerekruteerd onder de omwonenden. Dit blijkt zowel voor het concrete engagement als voor de maatschappelijke en politieke ondersteuning een doeltreffender strategie te zijn dan de klassieke rekrutering bij bestaande milieuverenigingen.

Ook in de samenwerkingsverbanden worden natuur en cultuur bijeengebracht. Zo wordt, in het kader van het project Ename - 974, onder meer samengewerkt met het instituut voor het Archeologisch Patrimonium en de diensten van de provincie die zich ontfemen over andere onderdelen van het erfgoed in Ename, met name de bekende archeologische site, het museum, de kerk enz...

Namens Werkgroep Bos t'Ename, Guido Tack, conservator, Boskant 50, 9070 Oudenaarde (Mater), tel. privé 055/30 25 89

INHULDIGING "DEN BATTELAER" TE MECHELEN

Den Battelaer is een zeer oud natuurgebied. Rond 1896 bestond het bijna uitsluitend uit vochtige en bloemrijke vloeibeemden langs de benedenloop van de Zenne. Door de steeds slechter wordende kwaliteit van het Zennewater werden de bevoeiingen stopgezet.

In samenwerking met de Stad Mechelen zet Wielewaal regio Mechelen zich in voor het herstel van het gebied. Het is een prachtig voorbeeld van natuurontwikkeling.

U bent vriendelijk uitgenodigd op de inhuldiging van het nieuwe reservaat op zaterdag 6 mei e.k.

Bijeenkomst om 14 uur aan de Gentse steenweg te Mechelen (Battel) ter hoogte van de voetbalvelden. De wandeling duurt ongeveer 2 uur, laarzen zijn gewenst.

RESERVAATSAANKOPEN 1999

In het januarinummer leest u in de nieuwjaarsboodschap van onze voorzitter, Luc Meul, dat we het voorbije jaar 170 hectaren aangekocht hebben. Op het ogenblik dat hij dit schreef, eind november, was nog niet bekend dat een voorziene subsidiëring van het gewest niet zou toegekend worden. Daardoor moet de aankoop van 30 hectaren natuurgebied verschoven worden naar 2000. Dit draagt er natuurlijk niet toe bij om het streefdoel, het jaarlijks verwerven in Vlaanderen van 3.000 ha nieuw natuurreservaat, te bereiken.

Toch werden vorig jaar hieronder opgesomde oppervlaktes aangekocht, in het totaal ruim 140 ha. De 16 nieuwe aankoopprojecten zijn met een (*) gemerkt, de andere aankopen betreffen uitbreidingen van reeds bestaande reservaten.

reservaat, reservatenfonds of afdeling	oppervlakte in ha
Arendonkse Wateringen, KRF (*)	0,9250
Dombergheide, KRF	4,2002
Halsche Bemden, HO	0,6562
Hoge Mierdse Hei, KRF	0,2019
Korhaan, KRF	6,9298
Kraaienbroek, KB	0,6800
Krankebossen, PU (*)	0,6358
Kwarekken, DL	6,6145
Laenenbemd, KB	1,8605
Nielsbroek, RU (*)	5,0780
Nieuwe Hoeve, DL	0,4295
Peulisbossen, PU	0,3055
Rielenbroek, KRF (*)	0,2640
Saartloopvallei, DL	0,8240
Scheldepolders Schelland, KB (*)	0,5885
Schommen, DL (*)	0,2909
Schrieken, KRF	0,3090
Vallei Grote Nete, NV	3,8095
Vallei Lippelose Beek, KB	3,4580
Vierselsgebroekt, LI	1,7870
Zammelsbroek, NA	2,6330
Zuurbemke, ME	0,7200
Beerendries, HL	2,0220
Kesterheide, PA (*)	0,8895
Wormelaer, ZE (*)	1,0984
Dommelvallei, NL	8,2463
Kevie, ZL	13,7911
Sint Maartensheide, BR	11,6330
Spoorweg Tienen-Tongeren, ZL	0,2000
Dendermeersen, NI	1,4770
Dotter, HA (*)	1,2429
Hayesbos, ZW	9,8710
H. Geestgoed, GE (*)	0,5000
Honegem, DE	3,4452
Jansveld, ZW	0,7333
Keelman, HA	0,3549
Kieldrechtse Watergang, LWN (*)	0,0553
Kreken van Saleghem, LWN	1,6080
Muylem, NI (*)	0,4470
Panneweel, LWN	0,4304
De Putten, MB	0,1400
Raspaillebos, GB	31,4463
Sassegembeek, ZW (*)	2,5590
Steenberg, ZW	0,1770
Trimpont, ZW	1,6620
Vallei van de Zeverenbeek, SL	0,9530
Vlassenbroek, SH	0,9280
Anzegem, AN (*)	0,0350
Sint Denijsbosje, ZV (*)	0,3533
totaal	140,3950

Gebruikte afkortingen : AN : Anzegem ; BR : Bree ; DE : Denderland ; DL : Dubbelloof ; GB : Geraardsbergen ; GE : Gent ; HA : Haaltert ; HL : Halle ; HO : Hoogstraten ; KB : Klein-Brabant ; KRF : Kempisch Reservatenfonds ; LI : Lier ; LWN : Land van Waas Noord ; MB : Merelbeke ; ME : Mechelen ; NA : Nete en Aa ; NI : Ninove ; NL : Noord-Limburg ; NV : Netevallei ; PA : Pajottenland ; PU : Putter ; RU : Rupelstreek ; SH : 'sHeerenbosch ; SL : Schelde-Leie ; ZL : Zuid-Limburg ; ZV : Zuid-West-Vlaanderen ; ZW : Zwalm.

Ieder die op een of andere manier heeft meegewerkt aan het aankopen van dit patrimonium, weze van harte bedankt.

Koen Grolus, Gie Luyts

"DE FLORA VAN HONEGEM" WINT DE VAN ROMPAEY-PRIJS

Deze Prijs voor Plantkunde wordt tweejaarlijks uitgeschreven door de Nationale Plantentuin van België. Emiel Van Rompaey was prominent botanist en de pionier van het karteringswerk. Hij is het meest bekend van het I.F.B.L. en van de Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora.

Op de proclamatie, in het kasteel van Boechout te Meise, ging op 9 februari 2000 de prijs ex aequo naar een professioneel en een vrijwilligerswerk. Botaniste Sandrine Godefroid werd laureaat met haar inventarisatie van de vaatplanten in het Brussels hoofdstedelijk gewest.

Maar ook dit jaar werd De Wielewaal, afdeling Denderland, met het studierapport "De Flora van Honegem" weerhouden als laureaat. Dit is een grote eer voor onze vereniging en de auteurs, Daan Stengée, Paul Van den Bremt, André Kampen en Emiel De Wael, die allen als vrijwilligers deze studie uitvoerden.

De jury selecteerde dit werk, uit tal van andere inzendingen, om zijn

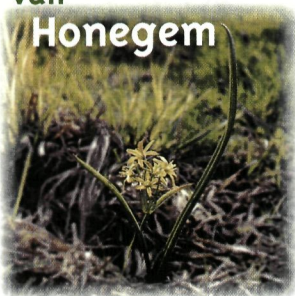
voorbeeldfunctie en de toepasbaarheid voor andere gebieden, evenals om het originele uitgangspunt gericht op natuurbeheer.

Het Wielewaalreservaat Honegem te Erpe-Mere en het beschermde landschap werden gedurende 3 jaar intensief, en fenologisch gespreid, geïnventariseerd. In tegenstelling tot de meeste karteringen werd er niet met vaste (vierkante) hokken gewerkt, maar werd er in functie van natuurbeheeradvies voor het behoud van de flora, gekarteerd op perceelsniveau of sector.

Naast de verspreidingskaartjes van de 415 gedetermineerde soorten, werd de databank aangevuld met alle beschikbare waarden, als socio-ecologische groepen, milieu-indicatiewaarden en frequentieklassen. Op die manier konden er florakenmerken afgelezen worden per deelsector van het gebied. Het besluit van dit 100 blz. Tellende rapport benadrukt de hoge floristische waarde van het natuurreservaat en de noodzaak voor een gericht beheer teneinde de unieke relictten van schraal grasland te behouden. De gewonnen geldprijs zal daar integraal voor gebruikt worden.

"De Flora van Honegem" is nu ook digitaal te verkrijgen in een pdf-bestand. Mail naar honegem@pandora.be

De Flora van Honegem

Daan Stengée
Paul Van den Bremt
André Kampen
Emiel De Wael

een uitgave van De Wielewaal

DIALECTNAMEN VAN WILDE PLANTEN - MEDEWERKING GEVRAAGD.

Zopas werden door de Universiteit Gent de vragenlijsten opgesteld m.b.t. de dialectnamen van een aantal van onze inheemse kruiden (plantenlijst 4) en onze bomen en struiken (lijst 5). Deze lijsten worden aangevuld met een duidelijk herkenbare zwart-wittekening per behandelde soort.

De universiteit van Gent verwerkt deze gegevens tot de reeks "Woordenboek van de Vlaamse dialecten", waarbij de West-, Oost-, Frans- en Zeeuws-Vlaamse dialecten worden bedoeld. Het gaat dus niet om de Brabantse (provincie Antwerpen inbegrepen) en Limburgse dialecten.

Wielewaalleden, die nog een "Vlaams" dialect machtig zijn en kunnen bijdragen aan deze studie, nemen best contact op met de Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Blandijnberg 2, 9000 Gent (tel. 09/264 40 79, fax. 09/264 41 70). Warm aanbevolen.

In voormeld Woordenboek, deel III - Algemene woordenschat, is het voorbije najaar de "Aflevering 2 : Land- en waterfauna" verschenen. Dit deel behandelt de "Vlaamse" dialectnamen van zoogdieren, vissen en andere waterorganismen, reptielen, amfibieën, insecten en andere kleine beestjes. Dit boek is ook te koop in de Wielewaalboekhandel.

Gie Luyts

ZOMERREIS WIELEWAAL SCHELDEVALLEI NAAR HONGARIJE

Datum: woensdag 5 juli tot en met zondag 16 juli 2000

Reisleider: Jacques Vanheuverwijn (09/384 43 82)

Busbedrijf: Scheldevallei, Oudenaarde

Reisorganisatie: Jeka vzw

40 deelnemers gewenst

Kostprijs: wellicht 18.000 BEF

Momenteel zijn er nog maar 30 personen ingeschreven, maar de reis gaat in elk geval door. We hopen dat er nog tien personen met ons mee willen reizen zodat we de vooropgestelde prijs kunnen behouden.

Heenreis: woensdag 5 juli: in dagreis, met vertrek te Oudenaarde-Eine, aan reisbureau Scheldevallei. Overnachting in het grensgebied in hotel Wittelsbach te Straubing, nabij de Duits-Oostenrijkse grens. Deze keuze is gemaakt teneinde de busreis mogelijk te maken met één chauffeur. Deze overnachting (evenals bij de terugreis) is gebaseerd op overnachtingen in tweepersoonskamer.

Van donderdag 6 juli tot zaterdag 15 juli verblijven we in 't huis Léhar, te Tahitofalu, in de Donaubocht net ten noorden van Boedapest. Het verblijf beschikt over 7 tweepersoonskamers en 7 vierpersoonskamers.

Het verblijf aldaar is in vol pension. Ook de ingangsprijzen voor het stadsbezoek aan de hoofdstad Boedapest met gids en andere uitstappen zijn in de prijs inbegrepen.

Een dag aan dag programma wordt voorafgaand nog bezorgd, maar kan slechts via Jeka in juni geregeld worden.

Zijn alvast ook in het programma voorzien: bezoek aan een Hongaars poesta-reservaat, bijwonen dressuurdemonstratie op de poesta, boottocht op de Donau, bezoek aan het openluchtmuseum in Szentendre, diverse wandeltochten in de uitgestrekte bossen van Pilis en Visegradi. We proberen ook een watervogelrijk gebied met visvijvers aan te doen.

Terugreis in 2 dagreizen op 15 en 16 juli. Overnachting opnieuw te Straubing, in 2 verschillende hotels.

Inschrijven kan door een voorschot van 3.000 BEF per persoon over te schrijven op rek. 891-2540092-60 van Wielewaal Scheldevallei, B.P. Ceuterickstraat 18, 9890 Asper.

EGYPTISCHE
GROENE KIKKERS

375 ft.

WINTERHARD!

KWAKEN BÛ WARM WEER!

Exoten: plaag of pest?

(foto R. Jooris)

De tuinvijvercultuur is volop in opmars. Wie geduld heeft zal mettertijd kunnen genieten van de mooie oever- en waterplanten die er zich op een natuurlijke wijze komen vestigen. Even boeiend zijn de libellen en waterjuffers die je tuinvijver komen bezoeken. In het water zal het krioelen van allerlei waterdiertjes. De bekroning zal ongetwijfeld de aanwezigheid van kikkers, padden of die echt prachtige watersalamanders zijn.

Wachten duurt lang

Maar een natuurlijke ontwikkeling duurt lang, soms zeer lang. Moderne mensen hebben geen tijd om te wachten.

De tuinvijver die vandaag gegraven is moet morgen reeds boordevol planten en dieren zijn.

Geen nood, uitheemse amfibieën en waterschildpadden, we noemen ze exoten, worden door tuincentra en de gespecialiseerde handel massaal aangeboden.

Hierdoor is het mogelijk om van de ene dag op de andere in je tuinvijver uitheemse kikkers, watersalamanders en schildpadden te introduceren.

Geen nood wordt grote nood

Jaarlijks worden enorme aantallen exoten ingevoerd. De klassieke Goudvis moet zijn vijver delen met dieren afkomstig uit alle werelddelen en waarvan verzekerd wordt dat ze in je tuinvijver thuishoren. Niets is minder waar! Exoten kunnen voedselconcurrenten zijn of meer nog, sommige agressieve soorten verdringen de inlandse amfibieën of doen zich te goed aan hun larven of eieren.

Maar er is meer. Exoten trekken ook van plas naar plas. Je zal het dan ook maar beleven dat je elke warme zomeravond bijna horendol wordt van het oorverdovend gekwaak van een kikkersoort die hier niet thuishoort.

Chinese vuurbuiksalamander (*Cynops orientalis*) (foto H. Wallays)

Alpenkamsalamander (*Triturus carnifex*) (foto H. Willocx)

Egyptische kikkers (*Rana bedriagae*) in handel (foto R. Jooris)

Dag libellen, dag dikkopjes, dag watersalamanders

Het ongebreideld verhandelen van exoten is een zeer ernstige bedreiging voor de natuurlijke waterbewoners van je tuinvijver. Er komen klachten van vissers die regelmatig vraatschade vaststellen. Doordat exoten ook rondzwerven zijn ze reeds doorgedrongen tot in de natuureservaten. Meer nog, inheemse soorten die het al zeer moeilijk hebben om te overleven, zoals bijvoorbeeld de Boomkikker, lopen gevaar door deze nieuwe bijkomende bedreiging uit te sterven.

Stierkikker (*Rana catesbeiana*) (foto H. Willocx)

HELP DE NATUUR IN JE EIGEN STREEK

Roodwang-schildpad (*Trachemys scripta elegans*) (foto R. Jooris)

DAAROM GEEN EXOTEN IN JE TVINVIJVER!

Bij HYL A, de amfibieën- en reptielenwerkgroep van de natuurvereniging
De Wielewaal kan je meer informatie verkrijgen over exoten.

Schrijven naar Bart Hellemans, Otterdreef, 7, 2980 Halle-Zoersel

Een uitgave van Hyla

Werkten mee aan deze folder:

Robert Jooris, Frank Valckenborgh,

Henk Wallays, Rudy Willockx, Hugo Willockx

Verantwoordelijke uitgever: B. Hellemans, Otterdreef 7, 2980 Halle-Zoersel

De wereldkampioen lange afstand.

SWAROVSKI
OPTIK

MET DE OGEN VAN EEN HAVIK

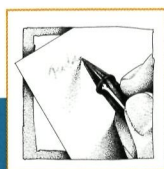
De nieuwe
Extended Range
SLC 15x56 WB.

- De kleinste en lichtste „dubbelteleskoop“: 15x vergroting met de kleinste afmetingen.
- Bezit het grootste gezichtsveld in zijn klasse.
- Statiefaansluiting voor moeiteloos lang observeren.
- Fantastisch ergonomisch design en duimuitsparingen geschikt voor kortstondig gebruik uit vrije hand.
- Briljant beeld door een uitstekende optische kwaliteit zowel bij daglicht als bij slechte lichtomstandigheden.

Bijkomende informatie over
dit produkt bekomt u bij uw
handelaar of bij:

NV TYROLIT BELGIUM
Afd. SWAROVSKI OPTIK
Bollinckxstraat 43 - B-1070 Brussel
☎ 02 / 556 08 20 • Fax 02 / 521 62 04

Editoriaal

NATUURHISTORISCH NIEUWS

De invoeging van een aparte rubriek met natuurhistorisch nieuws in Wielewaal was een bewuste keuze om het belang dat de vereniging hecht aan natuurstudie tot uitdrukking te laten komen. Na zeven afleveringen is nu misschien het moment gekomen om een en ander te evalueren. Uit de meestal positieve reacties weten we dat de rubriek gelezen wordt. Anderzijds hadden we gehoopt op een grotere inbreng van derden bij de invulling ervan. Er zijn ook wel eens boze brieven gekomen om meldingen (zoals over Vuursalamanders in het Hageland) of commentaren (zoals over Groot blaasjeskruid in het Mechels Broek) te betwisten. Maar uit kritiek kan men gelukkig leren en dat hebben we dan ook gedaan. Er is niet altijd even veel tijd (en zorg) kunnen besteed worden aan het samenstellen van de rubriek. Daar komt nu verandering in! De natuurstudieploeg is namelijk sterk uitgebreid (zie verder) en er is een nieuwe redacteur voor deze rubriek gevonden.

Jos Gysels

NIEUWE MEDEWERKERS VOOR NATUURSTUDIE

Famke Valck wordt full-time wetenschappelijk medewerkster van De Wielewaal, Natuurvereniging vzw. Ze zal zich verder onder meer bezighouden met amfibieën en reptielen en het hamsterproject begeleiden. Joris Everaert vervangt Jens Verwaerde en zal het steenuilenproject tot een goed einde brengen. De medewerkers aan het project hebben intussen al een eerste nieuwsbrief ontvangen! Nog niet in dienst, maar toch weldra is Olivier Heylen, plantkundige die zijn strepen reeds verdiend heeft bij FLO.WER en de Plantentuin van België. Hij zal naast zijn werk voor de reservaten ook bezig kunnen zijn met het organiseren van de plantenstudie. Bart Van Coppenolle, educatief medewerker voor Oost- en West-Vlaanderen, zal de zoogdierenatlas opstarten.

FENOLOGIE VOOR NIET-VOGELAARS

Fenologie-onderzoek houdt zich bezig met cyclische processen in de natuur. Het meest

bekend is de voorjaarsfenologie van de zomergasten (zie het eerste nummer van Oriolus van dit jaar). Elk voorjaar kijken honderden vogelaars uit naar de eerste Fitissen en Tuinfluiters die terugkeren uit hun overwinteringsoord. De laatste jaren is de interesse voor fenologie nog toegenomen, onder meer door de speculaties over een dreigende klimaatwijziging ten gevolge van het broeikaseffect. Als het klimaat verandert, heeft dat immers gevolgen voor veel natuurlijke processen.

Aansluitend op onderzoek dat reeds in het buitenland gebeurt, start De Wielewaal dit jaar ook in Vlaanderen met het verzamelen van fenologiegegevens van een aantal organismen, planten en dieren. In eerste instantie werd gekozen voor een beperkte lijst van algemeen gekende en veel voorkomende soorten. Dit soort onderzoek heeft immers alleen maar zin als er genoeg mensen aan meewerken.

Wie wil meedoen (met het verzamelen en/of verwerken van gegevens), kan formulieren opvragen of binnenhalen via de e-mail: natuur@wielewaal.be.

Formulier: Vlaams Fenologie Netwerk De Wielewaal

		Datum	Gemeente	Km-hok
Bomen (blad) Berk Beuk Zwarte els Zomereik	<i>Betula spec.</i> <i>Fagus sylvatica</i> <i>Alnus glutinosa</i> <i>Quercus robur</i>			
Struiken (bloei) Meidoorn Sleedoorn Zoete kers Vlier	<i>Crataegus spec.</i> <i>Prunus spinosa</i> <i>Prunus avium</i> <i>Sambucus nigra</i>			
Kruiden (bloei) Speenkruid Klein hoefblad Bosanemoon Pinksterbloem Kattestaart	<i>Ranunculus ficaria</i> <i>Tussilago farfara</i> <i>Anemone nemorosa</i> <i>Cardamine pratensis</i> <i>Lythrum salicaria</i>			
Amfibieën (eieren) Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>			
Zoogdieren (volwassen) Egel	<i>Erinaceus europaeus</i>			
Insecten (volwassen) Citroenvlinder Boomblauwtje Oranjetipje Bont zandoogje Gamma-uil Meikever Hommel Wesp Grote groene sabelsprinkhaan	<i>Gonepteryx rhamni</i> <i>Celastrina argiolus</i> <i>Anthocharis cardamines</i> <i>Pararge aegeria</i> <i>Autographa gamma</i> <i>Melolontha melolontha</i> <i>Bombus spec.</i> <i>Vespula spec.</i> <i>Tettigonia viridissima</i>			

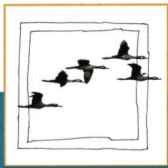

Amfibieën & reptielen

HYLA-NIEUWSBRIEF

Eerste nieuwsbrief is uit. Alle leden zullen deze automatisch ontvangen. Wie geen lid is, kan dit worden door zich te laten opnemen in het adressenbestand.

Inlichtingen: Famke Valck

Vogels

DE HUISMUS IN NESTEN

De laatste jaren wordt steeds duidelijker dat het niet alleen slecht gaat met de zwaluwen maar dat bijvoorbeeld ook onze Huismussen 'in nesten zitten'. Markant is dat het hier gaat om vogelsoorten die sterk aan de mens gebonden zijn. Dat blijkt zelfs uit de wetenschappelijke en Nederlandse namen: Boerenzwaluw, *Delichon urbica* voor Huiszwaluw, *Passer domesticus* voor Huismus. Ondanks de nauwe band met de mens zijn er vaak heel weinig wetenschappelijke gegevens voorhanden over de situatie van deze soorten. Met de campagne 'Zie...een zwaluw' is De Wielewaal erin geslaagd om, voor wat de zwaluwen betreft, hier iets aan te doen. Dat heeft geleid tot tal van initiatieven om deze soorten opnieuw meer kansen te geven.

Wat de Huismus betreft is er vooral in Engeland interessant materiaal verzameld. De 'Common Bird Census' geeft hier een sterke terugval in de jaren 1980 tot 1984. Daarna was er een stagnatie tot lichte afname. Ook de wintertellingen leverden een vergelijkbaar patroon op: de daling is ingezet in 1978 en belooft in 1996 ca. 50% in landelijke gebieden. Ook uit Zweden, Denemarken, Nederland, Duitsland en Oostenrijk komen alarmerende berichten.

En Vlaanderen? Voor geheel Vlaanderen wordt er een sterke daling in de jaren tachtig en een stabilisatie in de jaren negentig vooropgesteld (1970: ca. 1 miljoen, 1985: ca. 0,5 miljoen). In Limburg is er een dalende trend vastgesteld met een verbrokkeling in de verspreiding. De mogelijke redenen voor de achteruitgang zijn een daling in het voedselaanbod door de moderne landbouwmethodes met minder onkruidzaden, minder insecten, inzaaien van graangewassen in de herfst en een efficiëntere oogst. Ook het gebruik van pesticiden door particulieren kan een negatieve impact hebben. Verder bieden de nieuwe gebouwen vaak geen broedgelegenheid meer aan deze soort. Daar komt nog bij dat de Huismus nog steeds beschouwd wordt als schadelijk en geen bescherming geniet. De Hoge Raad voor Natuurbehoud heeft recent een brief gestuurd naar de minister voor leefmilieu Vera Dua met de vraag om de Huismus een betere juridische bescherming te geven. Het zou een eerste stap kunnen zijn in afwachting van een ruimer soortbeschermingsplan. Zijn Huismussen, zoals destijds de kanaries in de mijngangen, misschien ook geen alarmbel voor de kwaliteit van onze leefomgeving?

Koen Leysen

BROEDVOGELINVENTARISATIE SCHULENSBROEK 1999

Met een vast team worden sinds 1992 de broedvogels in het Schulensbroek (Limburg) geteld in een gebied van ca. 9 km². De zware overstromingen van het najaar van 1998 hebben veel slib afgezet in het gebied. Ook in het vroegere voorjaar was het er nog erg nat. Dat heeft duidelijk zijn invloed gehad op de broedvogels. Vooral een aantal soorten die al in maart of de eerste helft van april hun broedgebieden inpalmen, lieten het vaak afweten. Zo waren er duidelijk minder Wulpen. Deze zijn de hoger gelegen gebieden in de omgeving gaan opzoeken. De telling van dit jaar zal moeten uitwijzen of ze in 2000 terug zullen keren naar hun traditionele broedplaatsen en/of ze de nieuw ontdekte gebieden ook zullen bezetten. Bij de Veldleeuwerik vermelden we dat op een bepaald nat perceel in het binnendijks gebied deze soort aanvankelijk helemaal afwezig was en dat er na 10 mei dan toch nog drie zangposten opdoken. De Kievit blijkt flexibel te kunnen inspelen op nieuwe omstandigheden en verplaatste zich gewoon in ons onderzoeksgebied met een concentratie van 26 broedparen op plaatsen waar er normaal maar een viertal genoteerd worden. Ook het aantal Blauwborsten was aanvankelijk bedenkkelijk laag maar in de loop van het broedseizoen kwamen ze op een aanvaardbaar niveau. Verder is het de eerste maal dat we twee broedparen IJsvogel konden noteren.

Koen Leysen, coördinator vogeltellingen Schulensbroek

Huiszwaluw

(Foto: M. Vos)

Tabel: Aantal broedparen in onderzoeksgebied Schulensbroek in 8 opeenvolgende jaren

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Dodaars	0	0	1	1	0	1	1	2
Nijlgans	0	0	3	4	4	3	3	2
Wintertaling	0	0	0	0	1	1	0	1
Zomertaling	1	2	4	2	2	4	4	3
Slobeend	6	8	1	8	5	5	4	5
Kievit	53	66	68	80	113	119	98	112
Grutto	6	4	6	4	6	6	5	6
Wulp	3	4	7	6	7	9	7	4
Tortel	12	20	11	26	22	27	21	22
Veldleeuwerik	22	18	21	15	13	9	10	15
Oeverzwaluw	0	2	40	90	48	2	15	20
Graspieper	19	12	15	13	9	5	5	5
Blauwborst	66	71	61	72	73	84	66	58
Roodborsttapuit	19	25	23	21	23	26	21	8
Bosrietzanger	78	77	90	107	126	153	116	92
Grasmus	86	153	125	150	149	163	145	109
Wielewaal	9	13	12	11	13	10	7	9
Rietgors	37	40	39	33	29	40	28	33

Zoogdieren

SOORTBESCHERMINGSPLAN HAMSTER IN DE MAAK

De Wielewaal heeft van AMINAL, afdeling Natuur de opdracht gekregen een soortbeschermingsplan te maken voor de Hamster in Vlaanderen. Dit sluit aan bij vroeger studiewerk dat verricht werd in opdracht van het Vlaams gewest en de provincie Limburg. We willen van de gelegenheid gebruik maken om ook wat denkwerk te verrichten over het hoe en waarom van soortbeschermingsplannen.

Op de LIKONA contactdag werd de oprichting van een Hamsterwerkgroep aangekondigd. Tijdens de provinciale natuurstudiedagen zal dit ook effectief gebeuren. De bedoeling is een netwerk van vrijwilligers op te zetten om de toestand van de Hamster op te volgen en monitoring uit te voeren..

Famke Valck

ZOOGDIERENATLAS 2000-2002

Dit jaar starten De Wielewaal, Natuurvereniging vzw en de JNM met een atlasproject rond de inheemse zoogdieren. JNM en De Wielewaal tekenden hiervoor een samenwerkingsovereenkomst. Gedurende drie jaar werken de zoogdierenwerkgroepen van de beide organisaties samen aan de totstandkoming van een verspreidingsatlas en een geactualiseerde rode lijst van de inheemse zoogdieren. De Wielewaal zal instaan voor het beheer van de gemeenschappelijke databank, een projectmedewerker leveren gedurende drie jaar, een viermaandelijkse nieuwsbrief uitgeven (eerste nummer: februari 2000) en een brochure maken om medewerkers te werven voor het project.

Er wordt ook gestreefd naar samenwerking met de Kerkuilenwerkgroep en de Vleermuizenwerkgroep van Natuurreservaten vzw.

Op de Zesde Vlaamse Natuurstudiedag (18 maart) zal het officiële startschot voor het project gegeven worden. Afdelingen kunnen voor de duur van het atlasproject 30 life-traps in bruikleen krijgen.

Voor meer informatie: Bart Vancoppenolle: 014/47 29 50.

TE KOOP

Oude jaargangen: De Wielewaal 1947-1969. Prijs overeen te komen. J. Schoonaert: 011/32 46 60 na 18 uur

TE KOOP

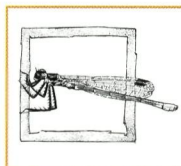
Nederlandse oecologische FLORA. Wilde planten en hun relaties. Deel 1 en 2. Prijs: 1.500 BEF per deel.

Tel. 013/66 46 18 na 20 uur. Mangelschots Florent, Sparrenweg 156, 3980 Engsbergen-Tessenderlo.

Spin met prooi

(foto: Y. Peeters, Duffel)

Ongewervelden

ENTOMOLOGISCHE STUDIEDAG

Vier natuurstudiewerkgroepen, de spinnenwerkgroep ARABEL, de libellenwerkgroep Gomphus, de sprinkhanenwerkgroep SALTABEL en de Vlaamse Vlinderwerkgroep vzw, organiseren samen een entomologische studiedag op zondag 26 maart 2000. De studiedag gaat door in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Vautierstraat 29, B-1000 Brussel. De deelname aan de studiedag is gratis en er kan ingeschreven worden tot 23 maart 1998 bij Geert De Knijf (Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel, fax 02/558 18 05 of e-mail: geert.de.knijf@instnat.be).

Titels van de voordrachten:

De Duizendpoten van België door Koen Lock (Universiteit Gent, Laboratorium voor Milieutoxicologie en Aquatische Ecologie)

Ecologische karakteristieken van spinnen in de Vlaamse kustduinen door Dries Bonte (ARABEL en Universiteit Gent, Vakgroep biologie, Labo voor Dierenecologie, Zoögeografie en Natuurbehoud)

Het voorkomen van ongewervelden in wegbermen in Vlaanderen door Jorg Lambregts

Mieren in de binnenduinen van Oost-Vlaanderen door Wouter Dekoninck (ARABEL en Universiteit Gent, Vakgroep biologie, Labo voor Dierenecologie, Zoögeografie en Natuurbehoud)

Loopkevers en zweefvliegen in de Winterbeekvallei (Limburg) door Nobby Thijs (Werkgroep ongewervelden van de Limburgse Koepel voor Natuurstudie, LIKONA)

Habitatgebruik en mobiliteit bij het Oranje zandoogje en het Bruin zandoogje: verschillen en gelijkenissen door Thomas Merckx (Vlaamse Vlinderwerkgroep vzw en Universiteit Antwerpen)

Een race tegen de tijd bij de Pantserjuffer (Lestes) door Marjan De Block (Gomphus en Universiteit Antwerpen)

De Sprinkhanen van België door Kris Decler, Rik Devrieze, Kurt Hofmans, Koen Lock en Dirk Maes (SALTABEL)

Natuurbeheer

BEHEER VAN BOSRANDEN

"Van scherpe grens naar soortenrijke gradiënt" is de ondertitel van een publicatie over het beheer van bosranden. Een bosrand is een typisch overgangsmilieu dat bijzondere aandacht verdient, al was het maar omdat (goed beheerde) overgangen ecologisch zeer waardevol zijn. Er worden zowel soorten in aangetroffen die horen bij het bos als soorten die zich meer thuis voelen in het open veld. In Nederland behoren bosranden tot een apart natuurdoeltype "mantels, zomen en struwelen".

In het boekje wordt ingegaan op ontwerp en aanleg en op beheer van bosranden. Hoewel wetenschappelijk sterk onderbouwd, is het boekje toch vooral praktisch opgevat, met veel tabellen en kadertjes. Vermeldenswaardig is ook het hoofdstukje over seizoensritme van planten en dieren (fenologie - zie ook elders in deze rubriek).

Stortelder, A.H.F., K.W.van Dort; J.H.J. Schaminée & N.A.C. Smits (1999). *Beheer van bosranden*. Stichting Uitgeverij KN-NV, Utrecht 1999. Verkoopprijs: 675,- BEF met korting voor leden De Wielewaal.

Zomereik

(Foto: J. Gysels)

RECHTZETTING - BIS

TOCH GROOT BLAASJESKRUID

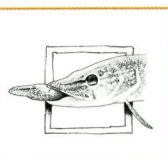
In 'Natuurhistorisch Nieuws' in 'Wielewaal' van mei 1999 blz. 88 is een rechtzetting gepubliceerd op het artikel 'Het Groot blaasjeskruid lust ze rauw' (Wielewaal september 1998 p. 161). Er wordt daarbij uitsluitend gesteund op de aanwezige foto's. Deze opnamen werden gemaakt in het Blaasveldbroek in 1997.

Plantenkenners hebben dit jaar, na de 'rechtzetting' de groeiplaats onderzocht en kwamen, na raadplegen van talrijke determinatiewerken, tot de bevinding 'Groot blaasjeskruid'.

Vooraanstaande plantenkenners van het FON (Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud) vermelden in hun inventarisatie van het Blaasveldbroek uitsluitend het 'Groot blaasjeskruid' als vertegenwoordiger van deze familie.

Uit dit alles mag besloten worden dat bij het publiceren van een rechtzetting grote zorgvuldigheid moet aan de dag gelegd worden.

Rudy Willockx

Water en beken

VLAAMSE KRANSWIENWERKGROEP IN OPRICHTING

Sinds kranswieren uit de flora van de hogere planten werden geschrapt, verdwenen ze helemaal uit het zicht. Daar zal weldra verandering in komen. Enkele enthousiaste kranswieronderzoekers hebben elkaar gevonden en ze hebben meteen het plan opgevat om een Kranswierenwerkgroep Vlaanderen op te richten. De werkgroep heeft zich kandidaat gesteld voor FLO.WER, de koepel van floristische werkgroepen. Met De Wielewaal wordt momenteel onderhandeld over een ondersteuningscontract. Hierin is een project opgenomen voor het maken van een (voorlopige) verspreidingsatlas. Op basis van de ervaringen in de provincie Antwerpen, moet het mogelijk zijn om binnen een periode van 5 jaar een beeld te verwerven over de status en verspreiding van kranswieren in Vlaanderen. De ondersteuning bestaat uit een jaarlijkse werkingstoelage en de uitgave van een kwaliteitsvolle publicatie.

Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij de contactpersoon. Ze krijgen een kennismakingspakket over kranswieren en een eerste activiteitenprogramma.

Contactpersoon: Jos Gysels, e-mail: jos.gysels@wielewaal.be

De Wielewaal in de Wetstraat

JOS GYSELS,
BELEIDSMEDEWERKER

MINA-RAAD OPNIEUW SAMENGESTELD

De Milieu- en Natuurraad voor Vlaanderen is opnieuw samengesteld voor een periode van 4 jaar. Door de samenwerking tussen De Wielewaal en CVN, neemt De Wielewaal voortaan 2 MINA-zetels voor haar rekening. Als effectieve leden zijn Jos Gysels en Guido Van Steenberghe (CVN) benoemd en als plaatsvervangers Ann Walraevens en Paul Stryckers (CVN). Vanaf 1 februari trad Ann Walraevens in dienst van De Wielewaal als beleidsmedewerkster. Ze zal zich onder meer bezig houden met het lokaal natuur- en milieubeleid. Door de communicatie met de leden en de afdelingen te verbeteren zal tevens gewerkt worden aan de betrokkenheid bij het beleid en de verbreding van het draagvlak voor natuurbehoud. Later zal Ann het gezelschap krijgen van Joke Flour. Jos Gysels coördineert de beleidswerking.

MAP2BIS NIET BETER DAN MAP2

In het Vlaams parlement werd een voorstel van decreet ingediend om het mestdecreet van 11 mei 1999 (het zgn. MAP2) vervroegd in werking te doen treden. De natuur- en milieubeweging was uitgenodigd op een hoorzitting in het parlement. Daar toonden we begrip voor de moeilijke situatie van de landbouwers en de landbouwminister, maar wel op voorwaarde dat er nog dit jaar een MAP3 komt dat wel voldoet aan de Europese nitraatrichtlijn en dat een voldoende afstemming met het natuurbeleid garandeert. We hebben ook enkele constructieve voorstellen gedaan om MAP2bis (het decreet dat MAP2 in voege doet treden) te verbeteren. In het voorstel stonden namelijk een aantal bepalingen waarmee MAP2 nog verder wordt afgezwakt:

- in natuur- en bosgebieden geldt een verschillende regeling (dus bos is toch geen natuur?);
- de algemene ontheffing van de nulbemesting in groengebieden wordt ook verleend aan akkerbedrijven die geen gezinsbedrijven zijn;
- in bepaalde gevallen kan bij de nulbemesting, d.i. de bemesting van 2 dieren per ha, nog chemisch mest worden toegediend. Deze uitzondering was oorspronkelijk alleen mogelijk na de afbakening van het VEN en IVON en de opmaak van natuurrichtplannen. Nu is de afbakening van het VEN niet meer nodig vermits de uitzonderingen de regel geworden zijn.

BELEIDSBRIEF MILIEU (EN NATUUR)

De ministers van de Vlaamse regering hebben hun beleidsbrieven voorgesteld. De beleidsbrief van de minister van leefmilieu Vera Dua is een lijvig document geworden. Wat opvalt is het hoog intellectueel niveau, dat uitstijgt boven wat meestal verwacht wordt van een man of vrouw van de praktijk. Uit de tekst spreekt ontegensprekelijk ook een diepgaande visie op het milieubeleid. De beleidsbrief staat ook nog eens vol goede voornemens, maar wat helaas ontbreekt, zijn concrete engagementen. Zelfs voor het eerste jaar van de legislatuur weten

we amper wat ons te wachten staat. De minister laat niet in haar kaarten kijken en laat ons op onze honger zitten.

De beleidsbrieven zijn beschikbaar op de website van de Vlaamse regering <http://www.vlaanderen.be>.

FEDERAAL PLAN VOOR DUURZAME ONTWIKKELING IN OPENBAAR ONDERZOEK

Binnenkort heeft niet alleen Vlaanderen, maar ook België zijn milieuplan. Van 1 februari tot 31 maart loopt er een openbaar onderzoek over het voorontwerpplan Duurzame Ontwikkeling. Binnen duurzame ontwikkeling, speelt natuur en milieu uiteraard een grote rol. Biodiversiteit komt aan bod in hoofdstuk 3 van deel 2.

Het plan ligt ter inzage bij de gemeentebesturen of openbare bibliotheek. Het kan tevens geraadpleegd worden op het internet <http://www.icdo.fgov.be/>.

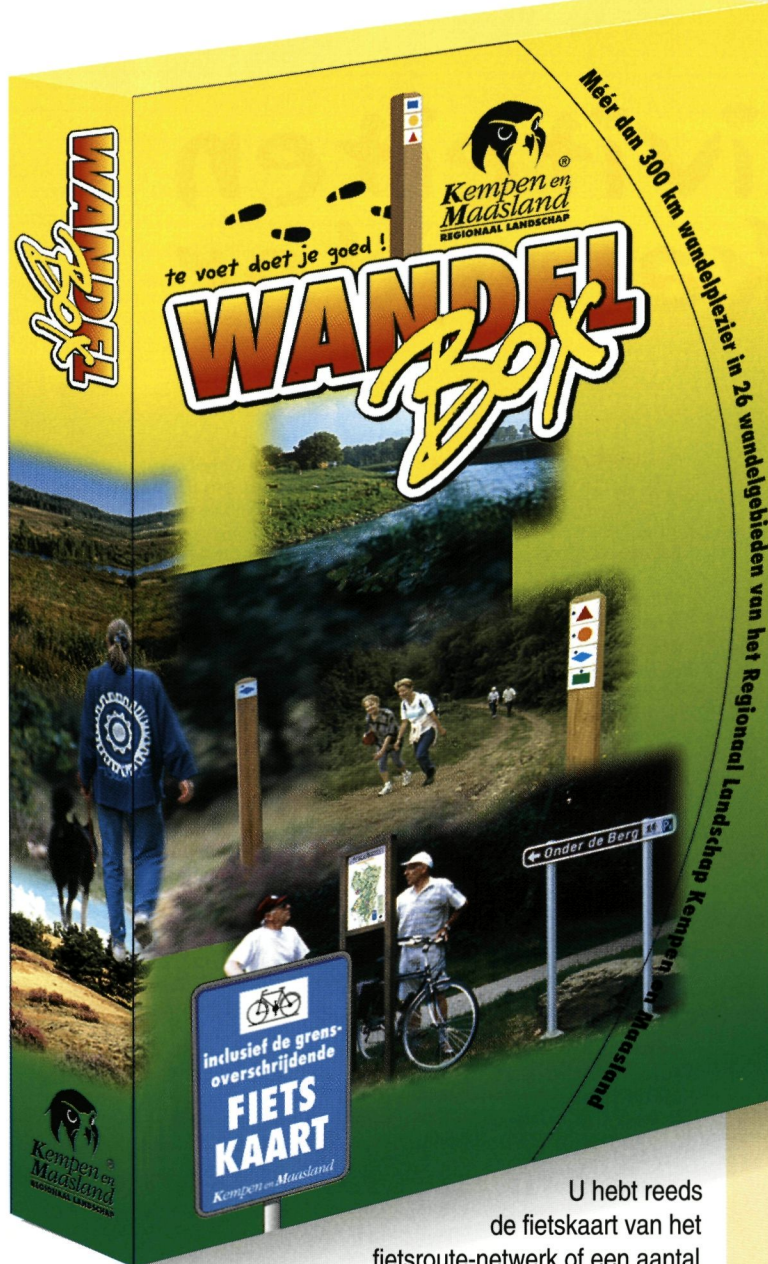
Informatie:

Jos Gysels 014/47 29 53 - E-mail: jos.gysels@wielewaal.be

Zin in natuur?

Zin in een actieve fietstocht, een verrassende wandeling, een (ont)spannende kanotocht of een lange ruitertocht in het groen? Dan kun je ongetwijfeld je hart ophalen in het natuurlijke grensgebied van de provincies Antwerpen en Noord-Brabant. Hier vind je nog uitgestrekte bossen en heidevelden, afgewisseld met vennen en licht glooiende beekvalleien. Een handig overzicht van natuurgebieden en recreatiemogelijkheden vind je terug in de gratis Natuurontdekkingsgids.

U kunt de 'natuurontdekkingsgids' telefonisch bestellen in Vlaanderen op het nr 014-436717 in Nederland op het nr 013-5443209 of per e-mail: taxandria@net4all.be. U kunt ook een kaartje sturen aan: Grensland Taxandria, Grote Markt 44, B-2300 Turnhout. Vraag de Natuurontdekkingsgids aan en maak kans op een gratis CD-rom.

U hebt reeds de fietskaart van het fietsroute-netwerk of een aantal wandelkaarten van het wandelwegen-netwerk in het Regionaal Landschap Kempen en Maasland? Vervolledig nu uw collectie kaarten en profiteer van onze unieke aanbieding.

Speciale aanbieding voor lezers van Wielewaal

Indien u 3 of meer kaarten bestelt van het aanbod hiernaast krijgt u:

- GRATIS de handige opbergbox voor al uw kaarten
- GRATIS de kaart van het wandelgebied Itterdal, inclusief het natuureducatief Pollispad dat speciaal ontwikkeld werd voor kinderen en scholen. (zie code 21)
- geen verzendingskosten aangerekend.

Te voet doet je goed!

RLKM, Postbus 110, B-3530 Houthalen-Heilchteren
tel.: 011 / 60 56 39 fax: 011 / 52 16 96

WANDEL EN FIETS VOOR MEER NATUUR!

In het Regionaal Landschap Kempen en Maasland wordt de opbrengst van de kaartverkoop opnieuw geïnvesteerd in natuur. De opbrengst wordt daarom gestort in een "NATUURPROJECTENFONDS" waarop natuurverenigingen en particulieren een beroep kunnen doen voor het realiseren van interessante natuurprojecten.

Bestel nu onze wandel- en fietskaarten en investeer mee in meer "natuur"

reeds beschikbaar:

Code	Wandelnetwerken	eenheidsprijs	aantal	samen
10.	Duinengordel	200,- BEF x		=
20.	Centrale Maasvallei	200,- BEF x		=
30.	Hoge Kempen	200,- BEF x		=

Wandelgebieden

11.	Resterheide (Peer)	60,- BEF x		=
12.	Wurfeld (Maaseik)	60,- BEF x		=
13.	Zillebos (Genk)	60,- BEF x		=
14.	Melberg (Genk)	60,- BEF x		=
15.	Kattevennen (Genk)	60,- BEF x		=
16.	Zutendaal	60,- BEF x		=
17.	Hei- en Meibos (Genk)	60,- BEF x		=
18.	Schemmersberg (Genk)	60,- BEF x		=
19.	Sportbos (Genk)	60,- BEF x		=
21.	Itterdal (Bree)	100,- BEF x		=

Cultuurwandelingen

51.	Stadswandeling Stokkem	60,- BEF x		=
52.	Stadswandeling Bree	60,- BEF x		=
53.	Parkwandeling Genk	60,- BEF x		=

Fietsen

70.	Fietskaart	180,- BEF x		=
-----	------------	-------------	----------------------	------------------------

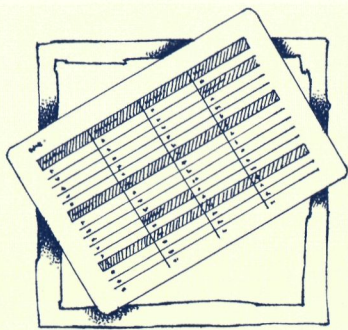
Verzendingskosten:
vervalt bij minimumbestelling van 3 kaarten

40,- BF

Totaal: ,BF

De volledig gevulde wandelbox (met alle bovenvermelde kaarten) kost slechts 990,- BEF (i.p.v. 1.600 BEF)
code: 80.

Vermeld op uw overschrijvingsformulier d.m.v. de code en het aantal, de gewenste kaarten. Stort het bedrag op rekeningnr. 784-5581075-12 van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland. Vervolgens krijgt u de kaarten zo snel mogelijk toegestuurd.

activiteiten kalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal.

MAART

3

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve Steenuileninventarisatiewandeling in de omgeving van Denderhoutem –b- 20 u kerk van Denderhoutem –l- Axel Neuckermans 054/32 45 29 –e- 23 u.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve uilenwandeling in en rond Merelbeke –b- 18 u kerk van Munte (Merelbeke) –l- Dominique Verbelen 09/362 64 24 –e- 21 u –m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve uilenwandeling in de Netevallei –b- 20 u café De Kluis, Lichtaartseweg, Herentals –l- Eddy Vercammen 014/22 41 70 –e- 23 u.

***Netevallei.** Natuureducatieve diavoordracht over amfibieën en reptielen –b- 20 u Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar –l- Chris Segaert 015/22 01 06 –e- 23 u –info- deze diavoordracht behoort tot de cursus amfibieën en reptielen, deze voordracht staat voor alle geïnteresseerden open.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve infoavond over de Kerkuil in Vlaanderen –b- 20 u Provinciaal Recreatiedomein De Schorre, Kapelstraat 83, Boom –info- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 –e- 22u30 –info-toegang is gratis!!

4

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve mossenwandeling voor beginners en als herhaling voor meer gevorderden –b- 9 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9u30 orangerie, Schildehof –l- An Caers 03/458 34 80 –e- 12 u –m- loep, verrekijker, veldgidsen, flora, vogelgidsen, fototoestel, laarzen bij regenweer en vestig schoeisels.

Dubbelloof-Westerlo. Beheerswerken in de Kwarekken –b- 9 u Marly-brug, Westerlo –l- Marc Van den Bruel 014/54 97 54 –e- 12 u –m- werkkledij.

Geraardsbergen. Kaasavond ten voordele van het Raspaillebos –b- 18 u Koetsenhuis, Geraardsbergen –info- 300 F/persoon voor brood en kaas.

Halle. Beheerswerken in Zevenbunders te Elbeek : eiken en elzen uitplanten –b- 14 u Molenstraat, Elbeek –e- 17 u –m- spade en laarzen.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in het Sneeuwklodjesreservaat –b- 14 u Molbrug, Aarschotsesteenweg, Lier, parkeergelegenheid aan de Stadsfeestzaal De Mol –l- Luc Cuvelier –e- 17 u –m- laarzen en verrekijker.

Nete en Aa. Beheerswerken in het Zammelsbroek : Openmaken van rietveld –b- 9 u en 13 u kerk van Geel-Zammel –l- Jan Van Reusel –e- 17 u –info- Eddy Vercammen 014/22 41 70.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve infoavond over amfibieënoverzetacties –b- 20 u zaal Belgica, Kerkstraat 24, Dendermonde –l- Lieve Gielis 052/21 02 59 –e- 22 u.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in De Kevie –b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen 012/23 53 60 –e- 17 u.

5

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen –b- 14 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree –l- Jos Gorssen –e- 17 u.

***Brussel.** Natuureducatieve dagtocht naar de Voor- en Achterhaven van Zeebrugge –b- 9u30 crematorium De Blauwe Toren, weg Brugge-Zeebrugge –l- Eric De Leeuw 02/726 49 46 –e- 16u30 –m- verrekijker, laarzen, gidsen, gepaste kledij en picknick –info- wie wenst mee te rijden verwittigt vooraf Lut Mertens 02/524 28 52.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Beheerswerken in de winter) –b- 10 u infobord Osbroek, Burg, Blancaertdreef, Aalst –l- Paul Van den Bremt –e- 12 u.

***Gentse Bryologische Werkgroep.** Natuureducatief bezoek aan de bosjes in Poolse Winglaan te Sint-Denijs-Westrem (Gent) (Thema: Mossen) –b- 14 u Poolse Winglaan, Sint-Denijs-Westrem (Gent) –l- Serge Hoste –e- 17 u.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve wandeling in het Raspaillebos en Kluisbos (Thema: Voorjaarsbloeiërs) –b- 13u30 kerk van Denderhoutem –l- Gerrit De Duffeleer –e- 17 u –m- flora's en loep.

***Maasland.** Natuureducatieve dagtocht naar Zeeland (NL) –b- 7 u te Maasmechelen en 7u30 te Kinrooi –l- René Weerens –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en picknick met drank –info- inschrijven voor 27 februari bij Marc Stevens 089/79 38 58.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve wandeling in De Mandelhoek –b- 9u30 ingang De Mandelhoek, Waterstraat, Ingelmunster –l- Hendrik Debeuf –e- 12 u –m- laarzen.

***Meetjesland.** Natuureducatieve mossenwandeling in het Drongengoedbos –b- 9 u kruising Drongengoedweg en Westvoordestraat, Urzel –l- Eric Blondia –e- 12 u.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve Boomleeuwerikenwandeling op de Cartierheide te Eersel (NL) –b- 8u30 hoofdpoot abdij van Mol-Postel –info- Jef Sas 014/31 26 57 –e- 12 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Boomleeuwerikenwandeling op de Kalmthoutse Heide –b- 9 u P. Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout –l- Dré Vansteenvoort 03/666 55 74 –e- 11u30 –m- verrekijker, stevige wandelschoenen, warme kledij, ev. telescoop en laarzen.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen –b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 –l- Albert Van Otten –e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden –b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie –l- Eugène Wellens en Luc Winters –e- 16u30.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve landschapswandeling door Nokerre met bezoek aan de kasteelparken en de Nokerse Meersen –b- 14 u kerk van Nokere, Nokereplein –l- Lieven Kinds 09/383 71 39 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Westland.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de Verdrongen Weide –b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke –l- Patrick Snick 057/20 15 72 –e- 12 u –m- laarzen, telescoop en verrekijker.

6

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Genedijk –b- 9u30 Kerkplein, Genedijk –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

7

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Kevie –b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Nico Mathias –e- 17 u.

8

***Scheldevallei.** Natuureducatieve vogelwerkgroepavond –b- 20 u Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne –l- Norbert Desmet 055/38 96 72 –e- 22u30.

9

Midden-Kempen. Bestuursvergadering –b- 20 u vergaderzaal, café De Oude Jager, Ezaart –info- geïnteresseerden welkom na een seinje aan Jef Sas 014/31 26 57.

10

***Pajottenland.** Natuureducatieve uilenwandeling in de omgeving van het park van Kasteel te Gaasbeek –b- 20 u Dorpsplein, Gaasbeek-Lennik –l- Willy Van Everbroeck –e- 22 u –m- laarzen.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve diavoordracht over IJsland –b- 20 u zaal Belgica, Kerkstraat 24, Dendermonde –l- Lode Van Dievel en Paul Van Geet –e- 22 u –m- inkom 100 F/leden en 150 F/niet-leden.

***Werkgroep Paddestoelen.** Determinatie van paddestoelen in het labo –b- 19u30 NME-centrum De Helix, Hoogvorst 2, Grimminge –info- Hans Vermeulen 014/47 29 55 –e- 23 u.

11

Denderland. Beheerswerken in de Wellemeersen : Afbraak van omheiningen -b- 9 u depot, Wellemeersenstraat -l- Bruno De Bruyn 053/67 07 85 -e- 16 u.

Groot-Haaltert. Beheerswerken in Den Dotter -info- telefonisch af te spreken met Walter Loy 053/83 89 64.

Nete en Aa. 2e Natuurquiz -b- 20 u refter, Sint-Jozefinstituut, Burchtstraat 14, Herentals -l- Wim Heylen 014/51 64 67 -e- 23 u -info- per ploeg max. 5 personen, ploegen schrijven in door Wim Heylen te contacteren en 500 F/ploeg te betalen.

Noord-Limburg. Watervogeltelling in de Maasvallei -info- Peter Van Rooy 0031/4954 94 713 (NL).

Schelde-Leie. Ledenfeest met natuurquiz -b- 18u30 zaal Volkskring, Dorpsstraat 31, Zingem -l- Norbert Desmet 055/38 96 72 -e- 22u30.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

12

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatief bezoek aan de tentoonstelling "Biodiversiteit in Vlaanderen" in het Wielewaalhuis en landschapswandeling in De Liereman -b- 9 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 10 u en 13u15 Wielewaalhuis, Graatker 11, Turnhout -l- Hugo Waeterschoot 03/455 22 12 -e- 17 u -m- loop, verrekijker, veldgidsen, laarzen bij regenweer, stevig schoeisel en picknick met drank -info- inkom tentoonstelling 50 F/persoon en gids namiddag 50 F/persoon.

***Brugge.** Natuureducatieve wandeling in De Hoge Dijken -b- 13u30 P. aan voorkant station van Brugge of 14 u ingang De Hoge Dijken -l- Guido Orbie 050/39 60 92 -e- 18 u.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de Wolfspuiten te Dilbeek -b- 9 u Cultureel Centrum De Westrand, Kamerijklaan, Dilbeek -l- R. Dirckx 02/569 25 07 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en gidsen.

Kievit. Educatieve fietstocht in De Schrieken-Wetschot (Beerse) -b- 13u30 Kerkplein, Beerse-Centrum -l- Daniël Josten -e- 17 u -m- herstelgerief, verrekijker en gidsen.

***Land van Waas-Noord.** Natuureducatieve wandeling in Hof ter Saksen te Beveren (Thema: Herkennen van bomen in de winter) -b- 14 u hoofdingang, Haasdonkbaan 101, Beveren -l- Etienne Van den Hende -e- 17 u.

Mandelstreke. Natuureducatieve dagtocht naar Platier d'Oye (FR) -b- 8u30 of 12 u P. van reservaat, Dunkerque, Grand Fort Philippe -l- Pol Ingelaere 051/20 45 61 -e- 16 u -m- telescoop, verrekijker en picknick met drank.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve dagtocht naar Het Sarsven en De Banen te Nederweert en De Groote Peel te Ospel (NL) -b- 9 u Fatershuis, Kleine Hemmenweg 2a, Zonhoven -l- Ludo Grouwels 011/81 75 22 -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick -info- met eigen wagens (of betalend meerijden) naar Nederweert.

***Ninove.** Natuureducatieve mossenwandeling in het reservaat Sluijst Meersch -b- 14u30 P. De Quick (vensters/deuren), begin Eggerstraat-Noord, Ninove -l- Peter Tolleneer -e- 17u30.

Noord-Limburg. Watervogeltelling aan de Plassen van Noord-Limburg -b- 8 u kruispunt Lommel-Barrier -l- André Geypen -e- 12 u.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht naar de Viroinstreek -b- 9 u kerk van Dourbes -l- Danny Maddelein 09/360 99 24 -e- 17 u -m- loop, plantengids, laarzen of stevig schoeisel en picknick -info- verplaatsing gebeurt kostendelend met eigen wagens.

15

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve amfibieënwandeling op de Kooldries -b- 19u30 P. Cuvéehoeve, Vaardijk, Brecht -l- Hans Frijters 03/313 50 81 en Bart Hellemans -e- 21 u -m- laarzen en zaklamp.

16

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve diavoordracht "Verkenningen op en om de heide" -b- 20 u Sint-Jozefcollege, P. Breugeldreef 4, Lommel -l- Ferdinand Vrijen -e- 22u30.

17

***Voorkempen.** Natuureducatieve amfibieënwandeling op de Kooldries -b- 19u30 P. Cuvéehoeve, Vaardijk, Brecht -l- Hans Frijters 03/313 50 81 en Bart Hellemans -e- 21 u -m- laarzen en zaklamp.

18

Groot-Haaltert. Beheerswerken in Den Dotter -info- telefonisch af te spreken met Walter Loy 053/83 89 64.

***Maasland.** Natuureducatieve diavoordracht over de buitenlandse

reis naar Oostenrijk aangevuld met dia's van andere uitstappen -b- 20 u De Wissen, Stokkem -l- Stijn en Frank Kusters -e- 22u30 -m- leden die eveneens beschikken over dia's genomen tijdens één van onze activiteiten kunnen die meebrengen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve vogelwandeling aan Blokkersdijk -b- 8 u P. De Vroente, Kalmthout of 8u45 Manège, Ch. De Costerlaan, Antwerpen, Linkeroever -l- Dré Vansteenvoort 03/666 55 74 -e- 12u30 -m- stevige wandelschoenen, laarzen, warme kledij, verrekijker en telescoop.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Waregem. Deelname aan de Internationale Watervogeltelling -info- Filiep T'Jollyn 056/68 75 80 of Jean-Marie Van den Meerschaut 056/68 04 58.

***Wulp.** Natuureducatieve diavoordracht: "Het stroomgebied van de Grote en Kleine Nete in de Kempen" -b- 20 u De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- Ludo Meesters -e- 22u45 -info- gratis toegang!

19

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve wandeling in het Broek te Blaasveld -b- 13 u Ooststatie, Borgerhout of 13u30 P. Broekstraat, Blaasveld -l- Jean Vennekens -e- 17 u -m- laarzen bij slecht weer.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar de Brabantse Wal (NL) -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel, P. achter technische dienst -l- Jef Konings 03/440 67 94 -e- 16u30 -m- verrekijker, telescoop, veldgidsen, flora, vogelgids, fototoestel, laarzen en picknick met drank -info- deelname in de kosten 50 F/persoon; mits de leiding te verwittigen kan men om 8u30 en 13u15 aansluiten aan de kerk van Hoogerheide.

***Bree.** Natuureducatieve ochtendwandeling in De Luysen -b- 7u45 aan fontein, Stadsplein, Bree of 8 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Jacky Jacobs -e- 11 u.

Brugge. Wetlandtelling in de Achterhaven van Brugge -b- 9 u P. nv De Jaegher, Havenstraat 9, Brugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 12u30 -m- excursiekledij, verrekijker en vogelgidsen.

Brussel. Algemene ledenvergadering -b- 15 u Cultureel Centrum De Westrand, Kamerijklaan, Dilbeek -l- Lut Mertens 02/524 28 52 -e- 19 u.

***Denderland.** Reservatenronde Oost-Vlaanderen 2000 : Natuureducatieve wandeling in het Honegemreservaat -b- 14 u Ter Vaerent, Honegemstraat, Erpe, grens Erpe-Lede -l- Wim D'Haeseleer 053/70 33 11 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en loop.

***De Putter.** Natuureducatieve vogelwandeling naar de kijkwand Klein Boom -b- 10 u P. Gemeentelijke Feesthallen, Mechelsesteenweg, Putte -l- Eddy Mampaey 015/75 26 45 -e- 12 u -m- verrekijker en determinatiewerken.

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Helschot -b- 9 u Mie Maan, Bergom-Averbode -l- Jos Van Kerckhoven 014/26 64 62 -e- 12 u -m- wandelkledij en laarzen.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve streekwandeling op de Oudenberg (Thema: Morfologie en geologie) -b- 14 u P. Oudenberg -l- Willem Boonen -e- 17 u -m- laarzen.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar de Westhoek -b- 9u30 Kasteel De Blankaert -l- Koen Devos en Leopold Dewulf -e- 17 u -m- verrekijker, laarzen en picknick -info- dit is deel van de vogelcursus, niet-cursisten moeten tijdig inschrijven bij Tine Crève 03/772 65 47; deelnemersprijs bedraagt 350 F.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve wandeling in De Kleiputten te Rumbeke -b- 10 u P. Babilliestraat, Rumbeke (Roeselare) -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 12u30 -m- laarzen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve watervogelwandeling op de Molse Zandputten -b- 8u30 brug Mol-Donk, aan de kant van Mol -l- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 12u30 -m- verrekijker en telescoop.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in de Wolzakken en het reservaat Hoge Beemortel -b- 13u30 Wielewaalokaal, Leopoldlei 81, Hallaar of 14 u kerk van Grasheide -l- Peter Hendrickx 015/75 28 61 -e- 16 u -m- laarzen.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Het Hobos te Overpelt -b- 8u30 kerk van Lindelhoeven (Overpelt) -l- Albert Geuens -e- 12 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling langs de Schelde te Zingem -b- 14 u Scheldebrug op de Nederzwalmsesteenweg, aan de kant van Zingem -l- Jacques Vanheuvswyn 09/384 43 82 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Waregem. Deelname aan de Internationale Watervogeltelling -info- Filiep T'Jollyn 056/68 75 80 of Jean-Marie Van den Meerschaut 056/68 04 58.

***Westkust.** Natuureducatieve vogelwandeling in de IJzerbroeken in Lo-Reninge -b- 14 u Fintele, Lo-Reninge -l- E.H. Fons Demarey -e- 17 u -m- verrekijker en telescoop.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve wandeling in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 13u15 Markt, Zottegem of 14 u Natuurcentrum Bourgoyen, Gent -l- Frank De Waele 055/42 78 40 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

20

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Westmeerbeek -b- 9u30 Camping Nieuw Paradijs, Heide 65, Westmeerbeek -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

24

***Meetjesland.** Natuureducatieve diavoordracht over de vlinders van bij ons -b- 20 u NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat 10, Eeklo -l- Filip Van den Bossche -e- 22u30.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve diavoordracht over inheemse amfibieën -b- 20 u Pastorie, Lichtaartseweg 128, Olen -l- Rudy Willockx -e- 22u30.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve infoavond "Ooievaars op reis" -b- 20 u Provinciaal Recreatiedomein De Schorre, Kapelstraat 83, Boom -l- Wim Van den Bossche -e- 22u30 -info- toegang is gratis.

***'s Heerenbosch.** Natuureducatieve diavoordracht over insecten -b- 20 u Chiro-huis, Vlassenbroek-Dorp, Dendermonde -l- Rudy Goossens -e- 22 u -m- inkom 50 F/leden en 100 F/niet-leden.

25

***Gent.** Natuureducatieve diavoordracht : "Groetjes uit het Krekenland" en "Sfeer in herfst, winter, lente" -b- 20 u Dienstencentrum, Braemkasteelstraat 41, Gentbrugge -l- Guido De Deine -e- 22u30 -info- Daniël Danhieux 09/228 06 12.

Klein-Brabant. Zwerfuiropruimactie langs de Schelde -b- 13 u café Het Koningsrek of in de volksmond "Bij Zates", Scheldedijk, Branst (Bornem) -l- Herwig Mees 03/899 12 91 -e- 17 u.

***Ninove.** Natuureducatieve plantenwandeling in Boelaremeersen (PWG) -b- 9 u kerk van Nieuwenhove, Nieuwenhovestraat -l- Marleen Gabriëls 054/34 14 85 en Gery De Munter -e- 12u45 -m- plantengids, loep, laarzen en warme kledij.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Westland. Lentesouper -b- 20 u jeugdstadion, Leopold III-laan, Ieper -l- Mario Hanssens 056/53 05 73 en Damienne Ronsse 057/20 17 99.

Zoniën. Beheerswerken in de Vlaktedreef -b- 13u30 P. Arboretum of op de Vlaktedreef zelf -l- Ronny Van Caenberg 0477/92 26 09 -e- 16u30 -m- werkhandschoenen en aangepaste kledij.

26

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve amfibieënwandeling in de Hobokense Polder -b- 8u35 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9 u P. t.h.v. station Hoboken-Polderstad -l- Tuur Wuyts 03/449 99 11 -e- 12 u -m- laarzen en aangepaste kledij -info- deelname in de kosten 50 F/persoon of 100 F/gezin.

***Brugge.** Natuureducatieve wandeling in de Romboutswerve en de Verse Vaart -b- 14 u Ontmoetingscentrum Huyse De Groote Sterre, Markt, Damme -l- Rudy Deplae 050/37 50 73 -e- 17u30.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de Vogelzangbeekvallei te Anderlecht -b- 9 u begraafplaats, Sint-Janskruidlaan, Anderlecht (Brussel) -l- Peter Vanbellinghen 02/640 19 24 -e- 12 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in Het Kravaalbos -b- 14 u kerk van Meldert -l- François Van den Bergh 052/35 64 29 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Fruitstreek.** Natuureducatieve wandeling in Leudal te Nunhem -b- 8 u Gemeentehuis van Wellen -info- Yvon Princen -e- 12 u.

***Halle.** Natuureducatieve Wilde narcissenwandeling in en om het Lembeekbos -b- 14u30 sas van Lembeek -l- Inge Brichau 02/520 62 68 -e- 17 u.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve wandeling naar De Putten te Kieldrecht en omgeving -b- 8 u zwembad, rond punt, Parklaan, Sint-Niklaas -l- eigen bestuur -e- 11 u -m- verrekijker en laarzen -info- dit is deel van de vogelcursus, niet-cursisten zijn ook welkom.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in De Wurft en Groesgoor te Dessel (Thema: Observatie van roofvogelbalts) -b- 9 u Taverne De Witte Haas, kanaalbrug, Dessel-Witgoor -info- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 12 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling op de Wijvenheide -b- 8 u aan de Zwanenstraat-Bolderdal (zijweg van de Wijvestraat die Zonhoven met Bolderberg verbindt, buurt van camping Heidestrand) -l- Chris Onkelinx -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve wandeling langs de Reigerkolonie in het Puyenbroeck -b- 9 u Provinciaal Domein Puyen-

broeck, ingang 2, zwembad, Wachtebeke -l- Maatje den Herder -e- 12 u -m- verrekijker en veldgidsen.

Netevallei. Opendeurdag in Wielewaallokaal : Tentoonstelling over amfibieën en reptielen n.a.v. cursus amfibieën en reptielen -b- 10 u Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- Joris Bosmans 015/24 90 26 -e- 19 u.

Ninove. Eetfestijn -b- 11u30 en 17u30 Parochiaal Centrum, Pollare -l- gehele Wielewaalbestuur -e- 15 u en 20 u.

***Ronse.** Natuureducatieve vogelwandeling in het Molsbroek te Lokeren -b- 14 u station van Ronse, Stationsstraat of 15 u bezoekerscentrum Molsbroek, Lokeren -l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Muziekbos te Louise-Marie -b- 6 u café De Boekzitting, bovenop de Muziekberg, Boekzittingstraat -l- André Wandels 09/383 66 25 -e- 9 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Schilderen op zijde door Lisette Caekelbergh -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Waregem.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling op het Happy Golfterrein te Waregem -b- 6u30 P. van de Golf, Bergstraat, Waregem -l- Jean-Marie Van den Meerschaut 056/68 04 58 -e- 9 u.

***Zoniën.** Natuureducatieve wandeling in de omgeving van Hoeilaart -b- 9 u P. station van Groenendaal -l- Oscar Ravoets 02/657 21 22 -e- 12 u -m- wandelschoenen en aangepaste kledij.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling op de Katteberg te Bilzen -b- 7 u Katteberg, Kimpel, Bilzen -l- J. Vangronsveld 089/41 14 14 -e- 10 u -info- aangezien we ontbijten met spek en eieren werken we met voorinschrijvingen.

27

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Blauwberg -b- 9u30 Kerkplein, Blauwberg -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

31

***Lier.** Natuureducatieve infoavond: Een rattenvanger vertelt uit zijn praktijk -b- 20 u clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- Goemer Verstockt -e- 23 u.

APRIL

1

***Gentse Bryologische Werkgroep.** Natuureducatieve determineeravond over mossen -b- 19u30 Veldbiologisch Centrum De Elzenhoeve, A. Catriestraat 183, Drongen -l- Serge Hoste -e- 22u30.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Blauwborstjeswandeling in De Maatjes -b- 16u30 kerk van Nieuwmoer, Dorpsstraat -l- Joris Pinseel 03/667 57 97 -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker of telescoop.

***Oostende.** Natuureducatieve dagtocht naar Clairmarais (Fr) -b- 7 u P. Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende -l- Fernand Devos -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker en wat Frans geld -info- Jacqueline Claerhout 059/30 22 09.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in De Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 17 u.

2

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatief bezoek aan het Wielewaal-museum en wandeling in De Liereman -b- 10 u of 13 u Wielewaal-huis, Graatakker 11, Turnhout -info- Jean Vennekens -e- 17 u -m- laarzen bij slecht weer en picknick.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve zoetwaterbestjesexcursie in de Ouden Landen -b- 9 u station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9u30 Districtshuis van Ekeren, Veldwijckpark -l- Jan Waeterschoot 03/230 87 48 -e- 12 u -m- laarzen.

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve dagtocht naar de Noorderkempen -b- 9 u Toverfluit, Kapellei 264, Halle of 9u45 kerk van Nieuwmoer -l- Mieke Coppens -e- 16u30 -m- laarzen, loep, verrekijker en picknick -info- men kan om 13u30 aansluiten op de P. van de Kalmt-houtse Heide, Putsesteenweg, Kalmthout.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen -b- 14 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Jacky Jacobs -e- 17 u.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar Stuivenskerke en de Blankaart -b- 9 u P. voorkant station van Brugge -l- Guido Orbie

050/39 60 92 –e- 19 u –m- veldgidsen, vogelaarattributen en picknick –info- carpooling.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling te Willebringen-Boutersem –b- 9 u afrit 24 te Boutersem van E40 Brussel-Luik –l- Paul Herroelen 016/73 40 69 –e- 12 u –m- verrekijker en gidsen –info- meereiden mogelijk vanuit Brussel : vooraf Lut Mertens verwittigen 02/524 28 52.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Voorjaarsbloei) –b- 10 u infobord Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst –l- Inge Singelijn –e- 12 u.

***Gent.** Natuureducatieve spechtenwandeling in het Heilig-Geestgoed –b- 7 u ingang van Heilig-Geestgoed, Bosstraat, Munte-Merelbeke –l- Eric Van Renterghem –e- 11 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Groot-Haaltert.** Reservatenronde Oost-Vlaanderen 2000 : Natuureducatieve wandeling in Den Dotter –b- 14u30 Gotegegmmolen, Gotegestraat, grens Erpe-Mere en Haaltert –l- Axel Neuckermans 054/32 45 29 –e- 17u30.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar de Kempen –b- 8 u zwembad, rond punt, Parklaan, Sint-Niklaas –l- Guy Robbrecht –e- 18 u –m- verrekijker, laarzen en picknick –info- dit is deel van de vogelcursus, niet-cursisten moeten tijdig inschrijven bij Tine Crève 03/772 65 47, deelnemersprijs bedraagt 350 F.

***Meetjesland.** Natuureducatieve amfibieënwandeling in het Drongingegebos : Het leven en voortplanting van kikkers, padden en salamanders in een veedrinkpoel –b- 9 u kruising Drongingeweg en Westvoordestraat, Ursel –l- Eric Blondia –e- 12 u.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve weidevogelwandeling in het Turnhoutse Vennengebied –b- 7u30 Pastorie, Lichtaartseweg 128, Olen of 8 u café Zwart Water, baan Turnhout-Baarle-Hertog –l- Mark Smets –e- 12 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen –b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 –l- Albert Van Otten –e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden –b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie –l- Albert Mertens en Marie-Louise Bosmans –e- 16u30.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Dommelvallei te Eksel –b- 8u30 kerk van Eksel –l- Albert Geuens –e- 12 u.

***Scheldevallei.** Natuureducatieve vogelinitiatiewandeling aan de Donkvijver te Oudenaarde –b- 9 u P. tegenover Walburgakerk, hoek Markt-Zakske, Oudenaarde –l- Bart Heirweg 0477/85 59 99 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Westland.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de Verdrongen Weide –b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke –l- Rudy Claeys 057/20 24 54 –e- 12 u –m- laarzen, telescoop en verrekijker.

***Wulp.** Natuureducatieve wandeling in De Laks –b- 8 u P. Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout of 8u15 Bijenpark, Hoge Mierdse Weg, Oud-Turnhout –l- Wim Dings 014/41 42 12 en Louis Adriaensens 014/45 11 13 –e- 12 u –m- verrekijker.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Kevie –b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Nico Mathias –e- 17 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve wandeling in het Raspailbos te Onkerzele : Aandacht voor voorjaarsbloei –b- 14 u Markt, Zottegem –l- Peter Magerman 09/361 04 66 –e- 17 u –m- loop, plantengids, laarzen of stevig schoeisel.

3

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in het Prinsenpark te Retie –b- 9u30 P. Prinsenpark, Retie –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

6

***Nete en Aa.** Natuureducatieve lesavond : Determineren van grasen –b- 20 u Pastorie, Lichtaartseweg 128, Olen –l- Eddy Vaes –e- 22u30 –m- flora van Heuckels.

8

***Brussel.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Essenbos en Velaertbos te Nieuwenrode (PWG) –b- 14 u kerk van Nieuwenrode (Kapelle-op-den-Bos) –l- Filip Fleurbay 02/759 87 52 –e- 17 u –m- al wat nodig is om planten te determineren.

***Halle.** Natuureducatieve planteninventarisatiewandeling in de Zenvubunders te Elbeek –b- 14 u Molenstraat, Elbeek –e- 17 u.

***Ninove+Groot-Haaltert.** Natuureducatief determinatieweekend van 8 tot 9 april in de Venebroeken –b- 18 u Venebroeken of veldweg rechtover kruispunt Albertlaan en Elisabethlaan –l- Joachim De Maeseneer –e- 21 u.

***Ninove.** Natuureducatieve plantenwandeling in Sluijst Meersen (PWG) –b- 9 u hoek Brusselsesteenweg en Eggerstraat-Noord, Ninove –l- Marleen Gabriëls 054/34 14 85 en Gery De Munter –e- 12 u –m- plantengids, loop, laarzen en warme kledij.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

9

Antwerpen-Zuid. Educatieve fietstocht door de reservaten in de Rupelstreek –b- 9 u Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk –l- Luk Smets 03/887 18 79 –e- 17u30 –m- loop, stevig schoeisel, verrekijker, veldgids, picknick en drank voor onderweg –info- mits de leiding te verwittigen kan men om 13 u aansluiten aan de Paardenstal te Niel, inschrijvingsbedrag 50 F/persoon, we fietsen ongeveer 25 km.

***Land van Waas-Zuid.** Reservatenronde Oost-Vlaanderen 2000 : Natuureducatieve wandeling in Het Schauselbroek –b- 14 u Steenbakkerij, ten einde Warandestraat, Steendorp, samenkomen bij oprit Dijk –l- Gerry Heyrman 03/744 18 22 –e- 17 u.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling naar De Bunt –b- 6 u zwembad, rond punt, Parklaan, Sint-Niklaas of 6u20 Mirabrug, Hamme –l- Peter Van de Putte –e- 10 u –m- verrekijker en laarzen –info- dit is deel van de vogelcursus, niet-cursisten zijn steeds welkom.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in het Viersels Gebroekt –b- 14 u kerk van Viersel –l- Maarten en Indra Jacobs 03/484 66 18 –e- 17 u –m- laarzen en verrekijker.

***Mechelen+Zemst.** Natuureducatieve dagtocht in de omgeving van de Bocq : Op zoek naar reptielen –b- 8 u kerk van Weerde of 8 u NMBS station Mechelen-Centraal, Hanswijkvaart, naast spoorweg –l- Rudy Willockx en Bart Hellemans –e- 17 u –m- wandelschoenen en/of laarzen, determinatiewerken, verrekijker en picknick met drank –info- we verplaatsen ons met eigen wagens, carpooling is mogelijk; men kan om 9u30 aansluiten aan de kerk van Purnode.

Mechelen. Deelname aan de Plantenbeurs te Grasheide –b- 9 u Dorpscentrum van Grasheide (Putte) –l- Lucien Verschoren 015/75 46 34 –e- 17 u –info- promotie Wielewaal en verkoop o.a. planten ten voordele van het reservatenfonds.

***Ninove.** Natuureducatieve wandeling in het Neigembos (Thema: Voorjaarsbloei) –b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingen(straat), Neigem –l- Theo Van Brempt en Herman Lemaire –e- 17u30 –m- laarzen, verrekijker en loop.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Riebos en De Blekerheide –b- 8u30 einde van "In de Putten"straat, links ten noorden van het kanaal op de weg van Lommel naar Luyksgestel –e- 12 u.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve wandeling langs de zuidelijke flank van de Kluisberg in Le Pays des Collines –b- 14 u kerk van Kwaremont, Kwaremontplein –l- Marc Verstraeten 056/64 47 21 –e- 17 u –m- aangepast stevig schoeisel, verrekijker en veldgidsen.

Westkust. Natuureducatieve dagtocht naar Platier d'Oye en Forêt de Tournehem (FR) –b- 8 u voor station van Adinkerke –l- Godfried Warreyn 058/51 80 80 –e- 18 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve vogelzangwandeling in De Kevie –b- 6 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- David Nijssen –e- 9 u.

10

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Hallaar –b- 9u30 Boshuis, Boommarkt 12, Averegten, Hallaar –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

15

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenstudietocht in Quenast (Rebecq) –b- 9 u kerk van Quenast, rue de l'Eglise –l- André Van den Bergh 052/35 05 18 –e- 17 u –m- laarzen, loop, flora's en picknick met drank.

***s Heerenbosch.** Viering van 25e jarig bestaan van de afdeling –b- 19 u Zaal Torenhof, Buggenhout –l- Jozef Dierickx 052/35 93 36 –e- 22u30 –m- inkom 200 F/volwassenen en 100 F/kinderen en 60+ –info- receptie van 19 tot 20 u.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

16

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar Lille –b- 8u15 station Oude God, Lode Dosfellei, Morsel, P. achter technische dienst of 9 u kerk van Lille –l- Herman Van den Reek 03/457 33 88 –e- 17 u –m- loop, verrekijker, veldgidsen, flora, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer en picknick –info- mits de leiding te verwittigen kan men om 13u30 aansluiten aan de kerk van Wechelderzande.

***Bree.** Natuureducatieve weidevogelwandeling op de Sint-Maartensheide -b- 8 u aan fontein, Stadsplein, Bree of 8u15 Koezeschop, Schaafdijkstraat, Bree -l- Leo Corstjens -e- 11u30.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar de Westerschelde en de Braakman (NL) -b- 8u30 P. voorkant station van Brugge -l- Harry en Hedy Vandecnocke-Lecomte 050/54 49 24 -e- 18 u -m- verrekijker, vogelgidsen, picknick en guldens -info- carpooling.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Molsbroek te Lokeren -b- 9 u Bezoekerscentrum Molsbroek, Lokeren -l- Peter Vanbellinghen 02/640 19 24 -e- 12 u -m- verrekijker en gidsen -info- meerijden vanaf Brussel kan : vooraf Lut Mertens 02/524 28 52 verwittigen.

***Denderland.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve wandeling in de Sint-Onolfspolder -b- "Ooiebrug", brug over de Dender vanaf Steenweg op Aalst en Steenweg op Oudegem (N406), wijk "Zand" -l- Fonny Schoeters -m- laarzen en verrekijker.

***De Putter.** Natuureducatieve poelenwandeling te Putte -b- 13u45 kerk van Putte-Centrum, Lierbaan of 14 u grote vijver Klein Boom, Gemeentelijke feesthallen, Mechelsesteenweg, Putte -l- Lucien Verschoren 015/75 46 34 -e- 17 u -m- laarzen en determinatiewerken.

***Dubbelloof-Westerlo.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve wandeling in het Engels kamp te Tongerlo -b- 14 u Engels kamp, Tongerlo -info- Hilde Peeters 014/54 14 38 -e- 17 u -m- wandelkledij en laarzen.

***Gent.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve wandeling en fietstocht in de Gentbrugse Meersen -b- 14u30 kerk van Gentbrugge-centrum, Gentbruggeplein -l- Luc Meuris (fietstocht) en Noel Callebout (wandeltocht) -e- 18 u -m- verrekijker en veldgidsen.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve inwandeling van het Raspailbosreservaat -b- 14 u NMEC De Helix, Hoogvorst 2, Grimminge -l- Koen Steenhoudt en Jean-Pierre Somers -e- 17u30.

***Groot-Haaltert.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve Dotterwandeling -b- 14u30 Gotegemmolen, Gotegemstraat 1, grens Erpe-Mere en Haaltert -e- 17 u.

Halle. Dag van de Aarde: Educatieve fietstocht langs het Breugeli-aanse Pajottenland en de taalgrens -b- 14 u kerk van Lembeek -l- Bart Goemaere 02/356 40 57 -e- 18 u -info- we fietsen ongeveer 40 km.

***Kievit.** Natuureducatieve wandeling in de Druytsloop te Merksplas -b- 9 u Sint-Willibrorduskerk, Merksplas -l- Jef Leestmans -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en gidsen.

***Maasland.** Natuureducatieve wandeling in het Bunderbos (NL) -b- 8 u Markt van Maasmechelen -e- 12 u -info- vervoer met eigen wagens.

Mechelen. Deelname aan de Plantenbeurs te Hombeek -b- 9 u Dorpscentrum, Leibeekstraat, Hombeek (Mechelen) -l- August De Weerd 015/41 97 27 -e- 17 u -info- promotie Wielewaal en verkoop o.a. planten ten voordele van het reservatenfonds.

***Meetjesland.** Natuureducatieve voorjaarspaddestoelenwandeling in het Drongengoedbos (PAWG) -b- 14 u Het Jagershof, Drongengoedweg 11, Ursel -l- Chris Bruggeman en Etienne Van Aelst -e- 17 u.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in De Maat -b- 9u30 brug, sas 3, weg Mol-Postel, De Maat -l- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling op de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt-Kuringen -l- Marc Lodewijckx en Ludo Grouwels 011/81 75 22 -e- 12 u -m- verrekijker en laarzen.

Moervaart-Zuidlede. Educatieve fietstocht door verschillende landschappen -b- 14 u brug Terwest, Moerbeke-Waas -l- Dirk Verheedt -e- 17u30 -m- fiets -info- Maatje den Herder 09/355 58 59.

Netevallei. Dag van de Aarde: Educatieve fietstocht in de Netevallei -b- 13u30 Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- Karel Stroeckx 015/23 56 57 -e- 17u30.

***Ninove.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling te Lieferringe (onder voorbehoud -b- 14u30 kerk van Lieferringe-Kasseide -e- 17u30.

***Noorderkempen.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve wandeling op de Kalmthoutse heide -b- 8 u P. zuid, Verbindingsweg, Kalmthout -l- René Nelen 03/667 33 83 -e- 12 u -m- verrekijker en laarzen.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen en Sint-Maartensheide -b- 8 u kerk van Beek-Bree -l- Jaak Faassen -e- 12 u.

***Pajottenland.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve landschapswandeling te Sint-Kwintens-Lennik -b- 14u30 P. West Point, G. Van der Steenstraat, Sint-Kwintens-Lennik -l- Willy Van Everbroeck -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Ronse.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling langs het Patersbos te Ronse -b- 15 u paterskerk, Elzelesteenweg, Ronse -l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***Rupelstreek.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve wandeling in het Niels Broek en op het Zuidelijk Eiland -b- 9u30 en 14 u einde Ridder Berthoutlaan, t.h.v. het RVT Maria Boodschap, Niel -l- Erik De

Keersmaecker 03/887 13 72 -e- 16u30 -m- laarzen en verrekijker -info- deelname is gratis.

***Schelde-Leie.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling te Nokere -b- 14 u kerk van Nokere, hoek Kasteeldreef en Nokeredorpstraat -l- Lieven Kinds 09/383 71 39 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***Scheldevallei.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling in en rond het Bos 't Ename -b- 9 u kerk van Ename, Enamplein -l- Guido Tack 055/30 25 89 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***'s Heerenbosch.** Educatieve fietstocht langs de onlangs aangekochte reservaten -b- 14 u kerk van Opdorp (Buggenhout) -l- Erik Daelemans en Marc Aerts -e- 17u30 -m- laarzen of waterdicht schoeisel -info- Lieve Gielis 052/21 02 59.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Kluisbos te Kluisbergen-Ruien -b- 6 u P. recreatiedomein Kluisbos, Polletsestraat, Ruien -l- Norbert Desmet 055/38 96 72 -e- 8u30 -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen -info- aansluitend ontbijt mogelijk en voormiddagwandeling.

***Vlaamse Ardennen.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling in Kwaremont -b- 9 u kerk van Kwaremont, Kwaremontplein -l- Norbert Desmet 055/38 96 72 -e- 11u30 -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***Westland.** Dag van de Aarde: Natuureducatieve plattelandswandeling te Wijtschate -b- 13u30 kerk van Wijtschate -l- Patrick Verhalle 057/20 17 99 -e- 18 u -m- verrekijker.

***Wulp.** Natuureducatieve wandeling in en om De Liereman -b- 9 u Kerkplein, Sint-Bavo, Oud-Turnhout of 9u15 landschapspark De Liereman, Broederpleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -l- Dirk Geysels 014/42 06 17 -e- 12 u -m- laarzen.

***Zwalmvallei.** Dag van de Aarde -info- Patrick Rouckhout 09/360 57 57.

17

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Lichtaart -b- 9u30 P. Korte Heide, Olenseweg 40, Lichtaart -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

18

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Burkel (PWG) -b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u30 Burkelhoeve, einde Groot Burkeldreef, Maldegem -l- William White -e- 22u30.

21

***Wulp.** Natuureducatieve avondwandeling in De Braekeleer en De Hoge Mierdse Heide -b- 18u15 Kerkplein, Sint-Bavokerk, Oud-Turnhout of 18u30 landschapspark De Liereman, Broederpleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -l- Ward Machielsen 014/42 77 33 -e- 22 u -m- verrekijker.

22

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar Bulskampveld -b- 7u45 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9 u P. "Aanwijs", langs de weg Beernem-Wingene, Bulskampveld -l- Ward Boeykens 03/440 83 72 -e- 17 u -m- loop, verrekijker, telescoop, veldgidsen, flora, vogelgids, laarzen bij regenweer en picknick met drank -info- om 13 u kan men aansluiten in café Concordia, nabij het gemeentehuis van Jabbeke.

Denderland. Beheerswerken in de Wellemersenen : Knotten van wilgen -b- 9 u depot, Wellemersenenstraat -l- Bruno De Bruyn 053/67 07 85 -e- 16 u.

***Lier.** Natuureducatieve plantenwandeling in De Veewey te Hechtel (PWG) -b- 9 u kerk van Hechtel -l- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17 u -m- flora's, loop, laarzen en picknick met drank.

***Ninove.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Hof ter Schoor (PWG) -b- 9 u taverne Den Doorn, kruispunt Expresweg en Ring, Ninove -l- Marleen Gabriëls 054/34 14 85 en Gery De Munter -e- 12 u -m- plantengids, loop, laarzen en warme kledij.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

23

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve wandeling te Schorisse -b- 14 u kerk van Schorisse, hoek Zottegemstraat en Essestraat -l- Eddy

Saveyn 09/380 03 00 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.
***Wulp.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Goorbossen en het Plasneetje te Retie –b- 9 u afrit 26 van E34, aan de voet van de brug richting Retie, baan Arendonk-Retie of 9u15 P. E34-plas, bewegwijzering vanaf 1e plaats van bijeenkomst –l- Louis Adriaenssens 014/45 11 13 –e- 12 u –m- plantengidsen.

24

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve dagtocht –info- Oscar Toelen 014/23 43 37.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling in het Gentbos –b- 9 u Hollebeekvijver, Hollebeekpark, Merelbeke –l- William Sierens –e- 12 u –m- verrekijker en veldgidsen.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve dagtocht naar Ploegsteert en Heuvelland –b- 9 u P. Steenbakkerij, Ploegsteert of 12u30 Warandepark, Kemmel –l- Cien De Roo 051/50 23 46 –e- 16u30 –m- verrekijker en picknick met drank.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve wandeling in het Gentbos en Hollebeekpark te Merelbeke –b- 8u45 kerk van Merelbeke-Centrum –l- Frans De Sutter 09/230 92 17 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker en gidsen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in Het Griesbroek te Nete –b- 9 u Straalmolen, Balen-Hulsen –l- Jan De Schep-per 014/81 12 53 en P. Verhoeven –e- 12 u –m- laarzen en verrekijker.

***Netevallei.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling langs de Nete –b- 7 u Lo-dijk, brug over Nete tussen Hulshout en Heist-op-den-Berg –l- Wilfried Wouters 015/24 25 73 –e- 10 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Siberië in Peer –b- 8 u kerk van Peer –l- Albert Geuens –e- 12 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht in en rond Aaigem –b- 10 u kerk van Aaigem –l- André D'Haeseleer 09/360 23 07 –e- 17 u –m- stevig schoeisel, veldgidsen, verrekijker, loop en picknick –info- men kan om 13u30 aansluiten aan de kerk van Aaigem.

27

***Zoniën.** Natuureducatieve wandeling (Thema: De Mens en het bos : mystiek of symbiose?) –b- 19u30 Bosbouw Educatief Centrum Groenendaal –l- Ronny Van Caenenberg 0477/92 26 09 en Willy Verbeke –e- 22 u –m- kostprijs 150 F/persoon.

28

***Mechelen+Zemst.** Natuureducatieve Bosuilenwandeling in de Steentjesbossen te Schiplaken –b- 18u45 kerk van Weerde of 18u45 NMBS station Mechelen-Centraal, Hanswijkvaart, naast spoorweg of 19 u kerk van Schiplaken, Bieststraat 227, Hever-Boortmeerbeek –l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 –e- 22u30 –m- verrekijker en laarzen, GEEN honden –info- kleine verplaatsing met eigen wagens.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve Nachtegalenwandeling in Het Griesbroek –b- 19 u Straalmolen, Balen-Hulsen –l- Rudi Convens –e- 22 u –m- laarzen en verrekijker.

***Pajottenland.** Natuureducatieve vierdaagse van 28 april tot 1 mei in de Hoge Venen.

29

***Nationale Werkgroep Botanica.** Natuureducatieve plantenstudietocht in Sint-Lievens-Esse –b- 9 u kerk van Sint-Lievens-Esse, Sint-Lievensplein –l- Marleen Gabriëls 054/34 14 85 –e- 17 u –m- laarzen, loop, flora's en picknick met drank.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve wandeling naar de Brabantse Wal (NL) : Herkennen van steltlopers –b- 8u30 Onze-Lieve-Vrouwekerk, Nieuwstraat, Essen-Centrum –l- Frans Broos 03/667 43 52 –e- 12u30 –m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve Nachtegalenwandeling in de Walenhoek –b- 20u30 Natuur Educatief Centrum De Paardestal, Boomsestraat 221, Niel –l- Frank Van de Velde –e- 23 u –m- laarzen en verrekijker –info- deelname is gratis.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

30

***Antwerpen-Centrum.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling –info- verdere informatie te bekomen bij Jean Vennekens.

***Antwerpen-Zuid.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in de omgeving van Opbrakel –b- 7u30 station Oude God, Lode Dosfellei, Morsel, P. achter technische dienst –l- Lieve Konings 03/440 67 94 –e- 17 u –m- verrekijker, veldgidsen, flora, vogelgids, foto toestel, laarzen zijn absoluut noodzakelijk, stevig schoeisel en picknick –info- mits de leiding te verwittigen kan men om 8u45 aansluiten aan de kerk van Opbrakel en om 13u15 aan de feestzaal Burgzavel te Berchem-Kluisbergen.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar de moerassen van Har-

chies –b- 8 u P. voorkant station van Brugge –l- Roland Van Nieuwenhuyze 050/39 61 14 –e- 20 u –m- flora's, veldgidsen, loop en picknick met drank –info- carpooling.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling op het Noordelijk Eiland te Wintam –b- 9 u kerk van Wintam (Bornem) –l- Eric De Leeuw 02/726 49 46 –e- 12 u –m- gidsen en verrekijker.

***Fruitstreek.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Bossen van Epen –b- 7 u gemeentehuis van Wellen –info- Yvon Princen –e- 10 u.

***Gent.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in het Kluisbergbos en in de Zwalmvallei –b- 8 u Sint-Pietersplein, Gent of 9 u P. Kluisbergbos of 14 u P. Cultureel Centrum van Berchem –info- Daniël Danhieux 09/228 06 12 –e- 17 u –m- verrekijker, gidsen en picknick.

***Gentse Bryologische Werkgroep.** Natuureducatieve mossenwandeling in het Drongengoedbos –b- 14 u Restaurant Het Jagershof, Drongengoedweg 11, Ussel –l- Serge Hoste –e- 17 u.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve wandeling in het Tiegempark en het Bassegebos (Thema: Bosflora) –b- 14 u gemeentelijke P., taverne 't Fonteintje, Kapellestraat, Tiegem –l- Erik Cooman 056/68 12 60 –e- 17 u.

***Land van Waas-Zuid.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in Kwaremont en het Bassegebos in Anzegem –b- 7u30 zwembad, rond punt, Parklaan, Sint-Niklaas –l- Eric Cooman –e- 18 u –m- verrekijker, laarzen en picknick –info- G. Smet 03/774 26 00.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in het Tallaerthof –b- 14 u ingang Tallaerthofdomein, einde Tallaerthofdreef, Koningshooft –l- Yves Peeters 03/489 04 57 –e- 17 u –m- laarzen en verrekijker.

***Mandelstreke.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in het Uylenbroeck en het Patersbos –b- 9 u kerk van Sint-Maria-Lierde of 13 u gemeentelijke feestzaal, Brugzavel, Berchem-Kluisbergen –l- Patrick Rouckhout en Franklin De Groote –e- 17 u –m- verrekijker en picknick.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve dagtocht naar het Dal van de Hon en Veursdal –b- 7u30 Pastorie, Lichtaartseweg 128, Olen –l- Cois Pauwels –e- 16u30 –m- plantenflora –info- Eddy Vercammen 014/22 41 70.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Het Plat –b- 14 u aan de schapenstal, einde Palisstraat, Overpelt –e- 17 u.

***Ronse+Schelde-Leie+Scheldevallei+Vlaamse Ardennen.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in het Beiaardbosje te Kluisbergen en de Moenebroeken te Ophasselt –b- 9 u Hotondmolen, hoek Zandstraat en Hotondstraat, Kluisbergen of 14 u kerk van Ophasselt, Hasseltsestraat –l- Eddy Saveyn 09/380 03 00 en Carlos D'Haeseleer 054/41 87 09 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, veldgidsen en picknick –info- we picknicken in de gemeentelijke feestzaal in de Brugzavel te Berchem-Kluisbergen.

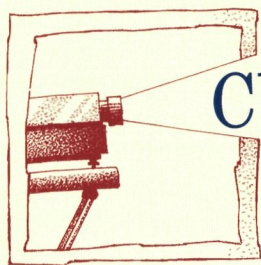
***s Heerenbosch.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in de Zwalmstreek –b- 8u30 kerk van Baarddegem (Aalst) –l- Gustaaf Van Gucht 052/33 44 56 –e- 18 u –m- stevig schoeisel en picknick.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" met kunstenaars uit de regio –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Waregem.** Deelname aan de Vlaamse Ardennendag.

***Westland.** Vlaamse Ardennendag: Natuureducatieve wandeling in een bosrijke heuvelachtige streek –b- 8 u station van leper –l- Rudy Claeyls 057/20 24 54 –e- 18 u –m- laarzen en verrekijker.

***Zwalmvallei.** Deelname aan de Vlaamse Ardennendag –info- Patrick Rouckhout 09/360 57 57.

CURSUS AANBOD

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

Antwerpen-Zuid

Cursus "Orchideeën"

Waar en wanneer:

Theorie: Bioruimte van het RUCA, Groenenborgerlaan 171, Wilrijk, parking 2

Op 03/05, 11/05 en 18/05, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursies op 28/05, 12/06 en 18/06

- 28/05 : Hobokense Polder

- 12/06 : kalkstreek van Nismes

- 18/06 : Maasvlakte met bezoek aan orchideeëntuin

Uren en afspraakplaatsen worden nog afgesproken.

Inschrijvingsgeld: inschrijven bij Catherine Vandercruyssen, tel.

03/288 81 07, e-mail catherine.vandercruyssen@pandora.be, fax

03/288 81 14. Het cursusgeld van 300 F dient gestort te worden op rekening 000-0178083-88 van afdeling Antwerpen-Zuid met vermelding "orchideeëncursus" + uw telefoonnummer.

Info: Catherine Vandercruyssen : 03/288 81 07

Gent

Cursus "Lenteflora van wegbermen en akkers"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 20/04 en 02/05, telkens van 18u30 tot 21u30

- 20/04 : kerk van Bottelare (Merelbeke), Rood Beeldeken

- 02/05 : kerk van Lochristi

Inschrijvingsgeld: Gratis

Info: Daniël Danhieux : 09/228 06 12

Pajottenland

Cursus "Plantendeterminatie"

Waar en wanneer:

Theorie: Gemeenschapslokalen, Dorpsplein, Gaasbeek

Op 31/03 van 20 tot 22 u

Praktijk: Excursies op 23/04, 21/05 en 25/06, telkens van 14u30 tot 17 u

Afspraakplaatsen voor de wandelingen worden tijdens de theoretische les meegedeeld.

Info: Jan Van Hacht : 02/532 08 93

BOMEN EN HEESTERS

Voorkempen

Cursus "Bomen en heesters" (cursus 1)

Waar en wanneer:

Theorie: "Zonneputteke", 1^e verdieping, lokaal 3, Zonneputteke 1 B, Zoersel

Op 09/03 en 23/03, telkens van 13u30 tot 16u30

Praktijk: Excursie op 26/03 van 9 tot 12 u

- 26/03 : "Zonneputteke, Zonneputteke 1 B, Zoersel

Inschrijvingsgeld: Inschrijven door storting van 450 F/niet-leden en 300 F/leden op rekening 000-0098691-42 van afdeling Voorkempen, met vermelding van "cursus 1".

Info: Frieda De Ruysser : 03/311 51 16

Voorkempen

Cursus "Bomen en heesters" (cursus 2)

Waar en wanneer:

Theorie: "Zonneputteke", 1^e verdieping, lokaal 3, Zonneputteke 1 B, Zoersel

Op 09/03 en 23/03, telkens van 19u30 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 26/03 van 13u30 tot 16u30 - 26/03 : "Zonneputteke, Zonneputteke 1 B, Zoersel

Inschrijvingsgeld: Inschrijven door storting van 450 F/niet-leden en 300 F/leden op rekening 000-0098691-42 van afdeling Voorkempen, met vermelding van "cursus 2".

Info: Frieda De Ruysser : 03/311 51 16

MOSSEN EN KORSTMOSSEN

Turnhoutse afdelingen

Cursus "Mossen en korstmossen"

Waar en wanneer:

Theorie: Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout

Op 02/03 van 9 tot 12 u

Praktijk: Excursies op 09/03, 16/03, 23/03, telkens van 9 tot 12 u

Afspraken voor de wandelingen worden op de theorieles gemaakt.

Inschrijvingsgeld: 600 F/niet-leden en 400 F/leden. Daarnaast is er een speciaal aanbod van twee standaardwerken over mossen tegen een voordeelprijs van 1260 F (20 % reductie). Het betreft de 'Veldgids Korstmossen' en 'Veldgids Mossen'. Deze werken zullen overigens gebruikt worden bij determinatie in het veld tijdens de cursus.

Info: Tineke Thijs en Hans Vermeulen : 014/47 29 55

VOGELS

De Putter

Cursus "Uilen"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 15/03, 18/03 en 28/04

- 15/03 : Boerenkathedraal, Schrieksesteenweg 64, Grasheide (Putte) van 20 tot 23 u

- 18/03 : Boerenkathedraal, Schrieksesteenweg 64, Grasheide (Putte) van 19 tot 22 u

- 28/04 : P. NMBS station Mechelen-Centraal, Hanswijkvaart om 18u45 of kerk van Schiplaken om 19 u tot 22u30

Inschrijvingsgeld: GRATIS voor leden en 100 F/niet-leden

Info: Lucien Verschoren : 015/75 46 34

Mechelen

Cursus "Broedvogels inventariseren"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 05/03, 02/04, 21/04 en 20/05

- 05/03 : P. Firma Verhoeven, Werchtersesteenweg 128, Haacht van 14 tot 17 u

- 02/04 : P. Vissersclub "Onder Ons", Wespelaarsesteenweg 3-5, Haacht van 6 tot 9u30

- 21/04 : P. Firma Verhoeven, Werchtersesteenweg 128, Haacht van 20 tot 22u30

- 20/05 : P. Vissersclub "Onder Ons", Wespelaarsesteenweg 3-5, Haacht van 5 tot 9 u

Info: Johan De Meirman : 0476/24 94 24

Mechelen

Cursus "Roofvogels"

Waar en wanneer:

Theorie: zaal van Taverne Equator, Melaan 40, Mechelen

Op 22/03 en 26/04, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursies op 25/03 en 29/04, telkens van 8u30 tot 12u30

- 25/03 : omgeving van het Zuur Bemke en Den Battelaer in Mechelen

- 29/04 : Slechtvalken in Kallo en Doel, Bruine kiekendieven in omgeving van Doel

Inschrijvingsgeld: Inschrijven op eerste lesavond. Kostprijs 400 F/niet-leden en 300 F/leden.

Info: Steven Vansteenkiste : 016/65 02 27

ONGEWERVELDEN

Dubbelloof-Westerlo

Cursus "Insecten"

Waar en wanneer:

Theorie: Vesperzaal, abdij, Abdijstraat 40, Tongerlo

Op 07/04 en 14/04, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursie op 21/04

- 21/04 : kerk van Westerlo
 Inschrijvingsgeld: 300 F/niet-leden en 200 F/leden
 Info: Hortense Dupont : 014/54 54 83

Mandelstreke

Cursus "Libellen"
 Waar en wanneer:
 Theorie: zaal restaurant Chopin, Mamoetcenter 2, Brugsesteenweg, Roeselare
 Op 10/03 en 17/03, telkens van 20 tot 22u30
 Praktijk: Excursies op 27/05 en 01/06
 Meer gegevens over de wandelingen worden tijdens de eerste theorieles gegeven.
 Inschrijvingsgeld: 300 F/niet-leden en 150 F/leden
 Info: Piet Desmet : 051/22 58 52

Meetjesland

Cursus "Spinnen"
 Waar en wanneer:
 Theorie en praktijk: NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat 10, Eeklo
 Op 11/04 en 25/04, telkens van 20 tot 23 u
 Info: Chris Bruggeman : 09/377 71 40

Moervaart-Zuidlede

Cursus "Insecten"
 Waar en wanneer:
 Theorie: vergaderzaaltje van sporthal, Kan. Triestlaan, Zaffelare
 Op 10/04 en 17/04, telkens van 19u30 tot 22u30
 Praktijk: Excursie op 20/05
 Verdere afspraken worden tijdens de eerste les gemaakt
 Info: Maatje den Herder : 09/355 58 59

Noord-Limburg

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: gemeentenzaal De Geer, Overpeltsebaan, Eksel
 Op 17/03 en 31/03, telkens van 20 tot 23 u
 Info: Albert Mertens : 011/64 94 00

AMFIBIEËN EN REPTIELEN

Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels

Cursus "Amfibieën en reptielen"
 Op 04/03 van 9 tot 12 u en op 18/03 van 10 tot 17 u
 Info: Leen Demarez : 057/22 90 90 of 057/21 72 89 (fax en antwoord-apparaat)

Wulp

Cursus "Inheemse amfibieën"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Ontmoetingscentrum De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout
 Op 24/03 van 20 tot 23 u
 Praktijk: Excursies op 31/03 en 28/04
 - 31/03 : Kerkplein Sint-Bavo, Oud-Turnhout, Centrum om 18u15 of Landschapspark De Liereman, Broederpleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout om 18u30
 - 28/04 : Kerkplein Sint-Bavo, Oud-Turnhout, Centrum om 18u15 of Landschapspark De Liereman, Broederpleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout om 18u30
 Inschrijvingsgeld: 100 F/leden, vooraf in te schrijven bij Ward Machielsens
 Info: Ward Machielsens : 014/42 77 33

TE KOOP

Nieuwe kijker Zeiss, 20 x 60 S, 1 km-1,5 cm haarscherp.
 Met beeldstabilisatie.
 Gekost: 178.739 BEF, nu 120.000 BEF
 Tel. 03/646 60 63 of 03/605 29 70

GEZOCHT

Nederlandse vrouw, 37 jaar, zoekt mensen van ± 10 t.e.m. 80 jaar om over vogels, de natuur, het weer, ons beider cultuur enzo te gaan schrijven. Hoop voor langere duur? Schrijf naar Mirjam Velthuysen, Clematispark 6, 2724 HX Zoetermeer, Nederland

! TIERRA !

vzw

Tierra vzw
 Heidebergstraat 309
 3010 Leuven
 Tel./fax 016/25 56 16
 e-mail: tierra@skynet.be

Enkele bijzondere natuurreizen voorjaar-zomer 2000

Andalucia

8 april tot 15 april 2000
 Nog enkele plaatsen vrij!
 29.500 BEF - Begeleiding: Guido Orbie

Extremadura: Nationale Wielewaalreis

27 mei tot 4 juni 2000
 33.500 BEF - Begeleiding: Ignace Ledegen-Hendrik D'Hertefelt

Roemenië: Donaudelta

8 juli tot 15 juli 2000
 33.500 BEF - Begeleiding - Hendrik D'Hertefelt

Spaanse Pyreneeën

15 juli tot 23 juli 2000
 26.500 BEF - Begeleiding: Guido Orbie

Nepal

1 november tot 21 november 2000
 79.000 BEF - Begeleiding: Michel Decler

Deze en andere reizen staan vermeld in de nieuwe zomerbrochure. U kan ze opvragen op bovenstaand adres.

Lesbos

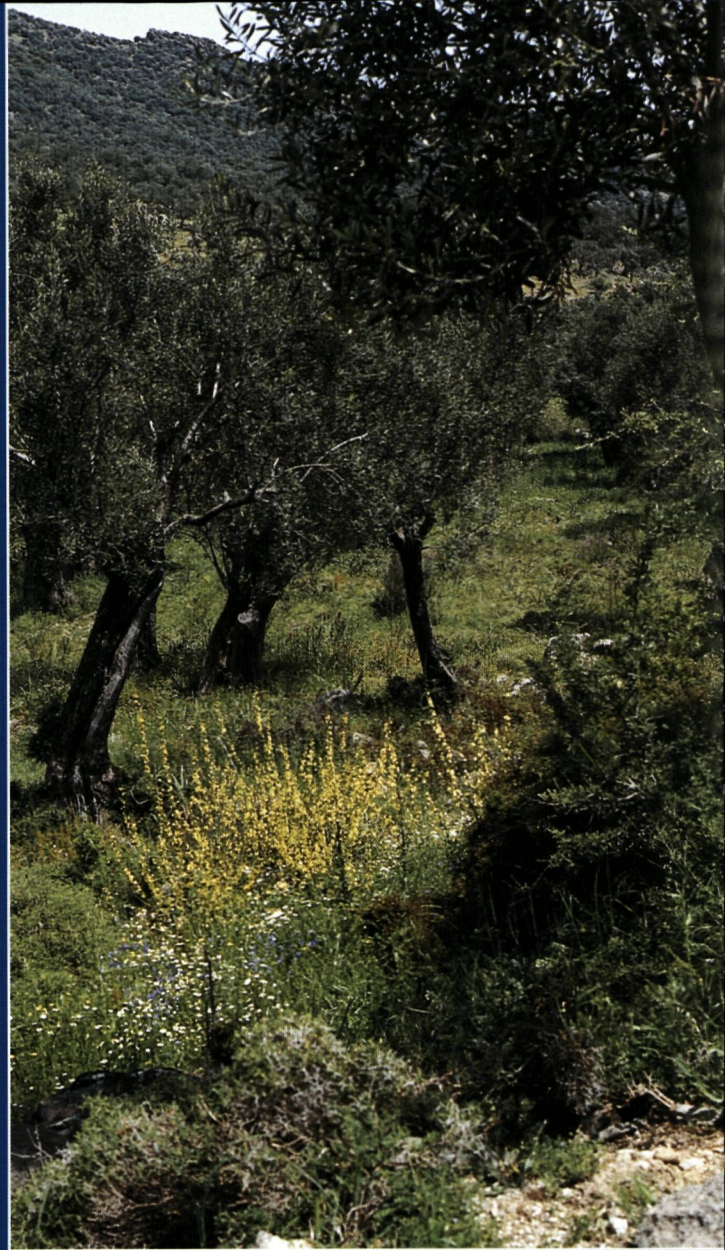
een paradijs voor vogelaars

Het Griekse eiland Lesbos, gelegen in de Egeïsche Zee vlak voor de kust van Turkije, is ongetwijfeld één van de interessantste bestemmingen in Europa voor vogelliefhebbers. Het kreeg bij ornithologen stilaan bekendheid, dank zij het boek *"Birding on the Greek island of Lesbos"* van Richard Brooks, dat begin 1996 verscheen. Het eiland meet 70 bij 45 km en is overwegend bergachtig. Het is dun bevolkt en er is zeer weinig landbouw, waardoor het nog grotendeels ongerept is. Met zijn prachtige landschappen en zijn uitbundige flora is het nog een echt natuurparadijs. Het eiland is bovendien gelegen op de trekroute van Oosteuropese en Aziatische vogels. Men kan er, op een comfortabele manier, een massa vogels zien, waaronder een indrukwekkende reeks niet alledaagse soorten uit onze Europese vogelgidsen.

Wat dacht U bv. van Kuhls pijlstormvogel, Zwarte ibis, Casarca, Steppenkiekendief, Balkansperwer, Arendsbuizerd, Havikarend, Kleine torenvalk, Roodpootvalk, Lannervalk, Eleonora's valk, Aziatische steenpatrijs, Klein waterhoen, Sporenkievit, Poelruiter, Kuifkoekoek, Kortteenleeuwerik, Roodstuitzwaluw, Roodkeelpieper, Citroenkwikstaart, Rosse waaiierstaart, Isabellapuit, Vale spotvogel, Griekse spotvogel, Rüppells grasmus, Rouwmees, Turkse boomklever, Rotsklever, Kleine klapekster, Maskerklauwier, Spaanse mus, Rotsmus, Smyrnagors, Bruinkeelortolaan en Zwartkopgors. Dit is slechts een greep uit de 179 soorten die wij er van 26 april tot 10 mei 1999 konden waarnemen.

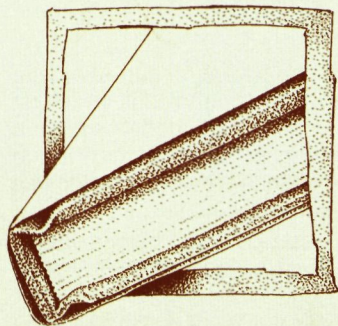
Lesbos is door ornithologen pas onlangs "ontdekt". Toch liepen er dit voorjaar al een honderdtal Engelsen met verrekijker en telescoop rond. Verder enkele Nederlanders, Zweden, Denen en wij als enige Belgen (sommigen onder ons al voor het derde opeenvolgende jaar). Nog geen Duitsers of Fransen.

Het valt te verwachten dat er in de nabije toekomst vele tientallen Vlaamse vogelfanaten het eiland zullen bezoeken. Speciaal voor hen enkele tips. De beste tijd om te gaan is eind april - begin mei. De trek is dan op zijn hoogtepunt. Enkel de Vorkstaartplevier en de Roze spreeuwen komen gewoonlijk wat later door. De beste plaats om te logeren is Skala-Kallonis. Het is centraal

gelegen, er is voldoende accommodatie (voorlopig toch) en men ontmoet er vele andere vogelaars met wie informatie kan uitgewisseld worden. Een auto huren kan best lang op voorhand geregeld worden, want alle vogelliefhebbers hebben er in dezelfde periode een nodig. Wij betaalden voor vlucht, huurauto en hotel (half pension) 22.000 F voor twee weken. Eén week kost een goede 17.000 F.

Wie zinnens is dit idyllische eiland te bezoeken en zich terdege wil voorbereiden, die kan zich het boek van Brooks aanschaffen (paperback; 1.150 F). Veel goedkoper is u echter af met het reisverslag van onze trip. Het bevat naast gegevens over geografie, biotopen en vegetatie, geschiedenis en cultuur, bevolking, taal en klimaat, een uitgebreid dagelijks verslag van de reis. De nadruk ligt hierin op de vogels met beschrijving van de preciese plekken waar de grootste zeldzaamheden te vinden zijn. Bij de soortenlijst wordt de status en de piek van doortrek van elke vogel vermeld. Dit *"Reisverslag Lesbos"*, door Frans Daemen is te verkrijgen in de Wielewaal-boekhandel aan 300 F. Dit bedrag gaat integraal naar het reservatenfonds van De Wielewaal.

boekbesprekingen

Bij de KNNV Uitgeverij is verschenen: *Veldgids Dagvlinders*, door Irma Wynhoff, Chris van Swaay, Jan van der Made

Door hun kleurige verschijningsvorm en interessante gedrag zijn dagvlinders uitermate boeiende dieren om te bestuderen. In de succesvolle reeks veldgidsen van de KNNV Uitgeverij is in samenwerking met De Vlinderstichting de Veldgids Dagvlinders verschenen. Het betreft de meest complete Nederlandstalige veldgids op dit gebied die elke natuurliefhebber in staat stelt om dagvlinders uitvoerig te bestuderen.

De gids bevat een compleet overzicht van alle Noordwest-Europese dagvlindersoorten. Zo kunnen 146 soorten op naam worden gebracht via overzichtelijke soortbeschrijvingen. Alle relevante informatie staat per vlindersoort bij elkaar.

De opmaak is niet alleen een lust voor het oog maar ook functioneel: in één oogopslag vindt de lezer informatie over zeldzaamheid en vliegtijd en actuele verspreidingsgegevens zoals verspreidingskaartjes en rode-lijst-gegevens. De schitterende kleurenfoto's beelden van iedere soort het mannetje en vrouwtje van de boven- en onderkant af. Tevens zijn bij een aantal soorten specifieke 'vlinderveldkenmerken', zoals de eitjes en afbeeldingen van rupsen, toegevoegd. 'Moeilijke' soortgroepen, zoals blauwtjes, vuurvlinders en dikkopjes, worden met overzichtsplaten apart behandeld.

Zowel voor leken als kenners is de Veldgids Dagvlinders een overzichtelijke, praktische gids die men mede door zijn fraaie vormgeving met plezier zal openslaan.

Te koop in de Wielewaalboekhandel.

'Bestrijdingsmiddelen in en om het huis - Alternatieven voor biocidegebruik'. Gratis folder van Stichting Leefmilieu vzw/KBC

Heel wat consumenten en tuinliefhebbers voeren een permanente strijd tegen wat vaak als 'ongedierte' en 'onkruid' wordt bestempeld. De wapens in die strijd zijn niet zelden chemische bestrijdingsmiddelen, gewasbeschermingsmiddelen, biociden, pesticiden of hoe ze ook mogen heten.

Die chemicaliën houden altijd een zeker risico in. Ze zijn immers ontworpen om te doden, om leven 'kapot' te krijgen: insecten, slakken, planten, schimmels, mossen,...

Ook voor mensen kunnen ze gezondheidsrisico's inhouden. Elk jaar worden duizenden kilo's van deze bestrijdingsmiddelen in en om het huis gebruikt. Ze komen in ons milieu, in de bodem en het grondwater terecht. Wie ze in de moestuin gebruikt kan een deel van die chemicaliën met de zelfgekwakte groenten terug op zijn hoofd krijgen.

Alhoewel nu veel zorgvuldiger gewerkt wordt bij de ontwikkeling van (nieuwe) bestrijdingsmiddelen, zodat ze bijvoorbeeld veel sneller worden afgebroken in het milieu, blijft er wel altijd een gevaar voor mens en milieu bestaan. Dat geldt zeker voor de 'oudere' bestrijdingsmiddelen die nog in de handel zijn. Die zijn vaak al lang geleden ontwikkeld, met minder onderzoek naar effecten op mens en milieu.

Met de publicatie wil de Stichting Leefmilieu vzw/KBC meer informatie geven over de risico's en de alternatieven bij gebruik van bestrijdingsmiddelen in en om het huis. Een andere hou-

ding ten opzichte van 'de spuit' is een eerste stap. Een andere aanpak van tuininrichting en -beheer hoort daar zeker ook bij. En een andere manier van groenten telen is een volgende stap. En tenslotte kan men op een milieuvriendelijke manier van heel wat 'ongenode gasten' in en om het huis (denk aan bladluizen, houtworm, kakkerlakken, mieren, motten, muizen, vliegen en muggen, wespen,...) verlost raken.

Deze kleine handige gids wil ieder die bekommerd is om zijn eigen gezondheid, die van de kinderen en van onze leefomgeving in het algemeen een aantal praktische aanbevelingen en tips geven.

De brochure, uitgegeven i.s.m. Cera Holding, kan gratis besteld worden bij Stichting Leefmilieu vzw/KBC, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen, tel. 03/231 64 48, fax 03/232 63 98, E-mail: leefmilieu@village.uunet.be

LAET DE J., *Mussen, een groene partij*, Brussel, VUB-Press, 1999, 139 blz., 450 F.

Jenny De Laet publiceerde haar vijfde boekje in de reeks "*Vogels rondom ons*". Deze reeks is gewijd aan de beschrijving en de wetenschappelijke verklaring van gedrag, ecologie en voorkomen van enkele populaire vogelsoorten. Na Koolmees, Roodborst, zwaluwen en Ekster komen nu Ring- en Huismus aan bod.

Populair is helaas geen synoniem meer van talrijk aanwezig. Ondanks hun aanpassing aan het stedelijk milieu gaan beide mussensoorten er de laatste vijftientig jaar op achteruit. Mussen genoten meermaals van mediabelangstelling (o.a. de inbeslagname in de Antwerpse haven van een container met 1.236.000 diepgevroren Chinese ringmussen), maar dit bewijst ook hun kwetsbaarheid. Door toedoen van Mao werd de Ringmus in China, als "schadelijke" vogelsoort, bijna uitgeroeid. Kortelings daarna vernietigden insectenplagen de oogst en keerde het tij, al kent de Ringmus in China nu een andere, noodlottige bestemming.

Hoewel Huis- en Ringmus in één adem worden genoemd wordt het voorkomen van de Ringmus sterk beïnvloed door de aan- of afwezigheid van de Huismus. Daar waar deze verwante soorten dezelfde ecologische niche innemen, is hybridisatie bijna onvermijdelijk.

Huis- en Ringmus worden in een ruimere context besproken, waarbij de verspreiding van de verscheidene Ringmus- en Huismusrassen in de Palearctische en Oriëntale Regio wordt behandeld. Verschillen en gelijkenissen tussen beide soorten, wat gedrag, paarvorming, nestbouw en broeden betreft, komen ruim aan bod.

Zoals we van Jenny de Laet inmiddels gewend zijn, is de auteur te rade gegaan bij diverse ornithologische verenigingen zoals de Vogelbescherming en De Wielewaal. Ook werden honderden wetenschappelijke artikels bestudeerd en kreeg zij in haar zoektocht veel medewerking van 's werelds mussenspecialist J.D. Summers-Smith.

Zoals Jenny de Laet zelf vermeldt is al veel geschreven en gediscussieerd over de taxonomie van mussen. In 1758 werd de Huismus door Linnaeus beschreven als een vink *Fringilla domestica*. In 1760 veranderde de Franse ornitholoog Mathurin-Jacques Brisson het genus in *Passer*. Alles is nog niet gezegd: de Italiaanse mus (*Passer domesticus italiae*), die erg lijkt op de Spaanse mus (*Passer hispaniolensis*), is volgens

sommige auteurs (Cramp & Perrins, 1994) een hybride ontstaan uit de kruising van *Passer domesticus* en *Passer hispaniolensis*. Jenny De Laet volgt de theorieën van Glutz (1997) en Clément (1996) en beschouwt de Italiaanse mus (*Passer hispaniolensis italiae*) als een ondersoort van de Spaanse Mus (pag. 138).

Mussen kunnen niet zonder mensen. Hopelijk verschaft het boek van Jenny De Laet een afdoend antwoord op de vraag of mensen wel kunnen leven zonder de gezellige mussen? Niet alleen de tekst maar vooral de prachtige natuurtekeningen van Herwig Blockx tonen aan dat mussen veel meer zijn dan "grauwe" vogels.

Mussen durven wel eens een graantje meepikken. Anderzijds verorberen ze onkruidzaden en vrijwaren ze boomgaarden van insectenplagen. Waarom zouden we deze vogels, die voor hun nestplaats en voedselbevoorrading op de mens zijn afgestemd, geen handje toesteken door een toegankelijk dak aan te bieden of een terracotta broedpot van *De Wielewaal* aan de gevel?

Walter Belis

CRAMP S., *The Complete Birds of the Western Palearctic*, Oxford University Press, 3 CD's, 1998, 15.999 F.

De cd-versie van Cramp, die nu in de Wielewaalboekhandel verkrijgbaar is, weegt amper 200 gram. Een peulschil tegenover de 6 kilogram van het negen delen tellende *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Dit nieuwe basiswerk bevat, naast gegevens uit hogervermeld naslagwerk, ook informatie uit *Birds of the Western Palearctic: Concise edition*. De titel van de tweedelige versie was misleidend. Het was niet louter en alleen een ingekorte versie, ook nieuwe gegevens en recentere verspreidingskaarten werden erin opgenomen.

Wie de cd-rom consulteert kan gemakkelijk beide tekstversies vergelijken.

Cd-rom's bieden tal van mogelijkheden. De sonogrammen uit de boekversie werden vervangen door zo'n 700 aantrekkelijke geluidsfragmenten, veel eenvoudiger om te interpreteren. Bewegende videobeelden vertellen meer over een soort dan lange tekstpassages. Wat niet wegneemt dat de traditionele, overduidelijke afbeeldingen en tekeningen gelukkig nog steeds aanwezig zijn.

De snelheid waarmee de computer ons rondleidt in deze onuitputtelijke rijkdom valt niet te evenaren. In een mum van tijd wordt de informatie op het scherm getoerd en distributiekarten van diverse soorten kunnen onderling vergeleken worden. Bibliografische gegevens die in de tekst staan, kunnen onmiddellijk opgevraagd worden. Veel tijd en moeite gespaard.

De taal is ook geen obstakel. U kunt bij het zoekwerk, wanneer u niet zeker bent over de taxonomische status van een soort of de Engelse naam niet kent, de wetenschappelijke of Nederlandse naam intikken. De "translator" doet de rest. Maar niet alle soorten kregen een Nederlandse vertaling en *Regulus calendula* en *Regulus satrapa* worden allebei Amerikaans goudhaantje vertaald, terwijl *calendula* het Roodkroonhaantje is. Sommige namen verschillen van deze welke men in Perrins (1) en Walters (2) aantreft. Dit terwijl de lijst van C.S. Roselaar, opgenomen in Perrins, volgens Michel Louette, als de "enige volledige lijst aan te bevelen [is] voor niet-Holarctische vogels" (3).

Ook kunnen er nog enkele technische verbeteringen aangebracht worden: de cd-rom is geen echte multimedia-cd want klank en videobeelden kunnen niet gelijktijdig afgespeeld worden en het wisselen van de cd's - wanneer men tekst en illustraties wil combineren - is niet erg praktisch. Een tip voor een nieuwe versie?

Al bij al is deze cd-versie een onschatbare bron aan informatie en een aangenaam naslagwerk, zeer toegankelijk en uiterst gebruiksvriendelijk. Qua aankoop prijs is de driedelige cd-rom een lichtgewicht in uw portemonnee: 66% voordeliger dan de negendelige boekenreeks. Wie beschikt over een laptop kan "zijn" Cramp zelfs meenemen tijdens de vakantie...

(1) Perrins C., 1991. *Geïllustreerde encyclopedie van de vogels, Een compleet overzicht van alle vogelsoorten*, Weert, Zuidhollandsche Uitgeversmaatschappij: 366-412.

(2) Walters M., 1997. *Complete checklist vogels van de wereld*, Baarn, Tirion.

(3) Louette M., 1995. Een standaardlijst voor de namen van alle vogels in het Nederlands. *Oriolus*, 61: 9.

Walter Belis

**GEROUDET P., *Les Palmipèdes d'Europe*, Lausanne-Pa-
ris, Delachaux & Niestlé, 1999, 510 pag.**

Na de herwerkte en vermeerderde uitgave van *Les Passereaux d'Europe* van Paul Géroudet, keek iedereen uit naar wat *Les Palmipèdes d'Europe* zou worden na een grondige aanpak en opsmukbeurt door Michel Cuisin.

De "mise à jour" van Géroudets werk uit 1959 was een hele klus. De tekst is, ondanks enkele heruitgaven (1982, 1988), nooit herzien geweest door de Zwitserse autoriteit zelf. Er bleef een kloof van veertig jaar onderzoek te overbruggen. Daar is Michel Cuisin wonderwel in geslaagd.

De tekst van Géroudet werd, op vraag van de oorspronkelijke auteur, integraal behouden. M. Cuisin heeft, zich baserend op gegevens van verscheidene nationale broedvogelatlassen (o.a. Devil-
lers, Roggeman, Anselin et al. (1988)), *The EBBC Atlas of European Breeding Birds* van Blair Hagemeyer, talrijke recente naslagwerken en publicaties, van een "klassieker" een aangenaam leesbaar boek gemaakt, dat de stijl en de geest van Géroudet uitstraalt en respecteert.

Indien de aanvullingen van Cuisin niet typografisch in het oog zouden springen, dan zou de lezer inhoudelijk nauwelijks de overgang tussen de tekstbijdragen onderscheiden. Al is de stijl van Géroudet lyrischer en deze van Cuisin pragmatischer. Ook de bespreking van recent cijfermateriaal en de behandeling van nieuwe (onder)soorten brengen ons weer tot hedendaagse kennis en onderzoek.

Michel Cuisin heeft de initiële handicap van een inmiddels verouderd maar een nog steeds boeiend boek weten om te toveren tot een wetenschappelijk hoogstaand naslagwerk, waarin ruim aandacht wordt besteed aan nieuwe taxonomische inzichten.

Het feit dat Cuisin in geval van discussie zelf geen sluitend oordeel velt maar de toekomst zal laten uitmaken wie uiteindelijk gelijk heeft, lijkt me een bewijs van een oordeelkundige aanpak van deze soms netelige materie.

Walter Belis

Grote zilverreiger (foto: J. Verbanck)

NIEUWS UIT DE BOEKHANDEL

Openingsuren Wielewaalwinkel: dinsdag tot zaterdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.

VLAAMSE ZESDE NATUURSTUDIEDAG

ZATERDAG 18 MAART 2000

"Monitoring van natuur, de rol van de vrijwilligers".

De zesde Vlaamse Natuurstudiedag van De Wielewaal, Natuurvereniging vzw gaat door op zaterdag 18 maart 2000. Plaats van afspraak is Gent, Campus BME-CTL, Voskenslaan 270, 9000 Gent.

Programma

- 9.30u Ontvangst met koffie
- 9.50u Verwelkoming door de dagvoorzitter
- 10.00u Paul Quataert (AMINAL)
Monitoring in het kader van het natuur- en milieubeleid: acties en initiatieven
- 10.30u Dick Van Straaten (IN)
Monitoring, planning en rapportering
- 11.00u Pauze
- 11.20u Maurice Hoffmann (RUG/IN)
Monitoring, natuurtypologie en evaluatie van natuurbeheer
- 11.50u Jos Gysels (De Wielewaal)
Monitoring, de rol van de vrijwilligers
- 12.15u Uitreiking Prijs Henri Franckx
- 12.30u Middagmaal

Gelegenheid tot bezoek aan de boekenstand, posters monitoringprojecten en demonstratie invoersysteem NIEUWW ("NatuurInformatie- en Uitwisselingsysteem De Wielewaal")

- 14.00u Ervaringen met monitoring door vrijwilligers en professionals
Walter Van den Bussche (SEMO): orchideeën tellen mee
Chris Bruggeman: vlinderen in Oost-Vlaanderen
Koen Leysen: vogels tellen in het Schulensbroek
Bart Vanholen: monitoring van paddestoelen in het Zoniënwood
- 15.00u Joris Bracquené (De Wielewaal)
Monitoring als onderdeel van natuurstudie: plannen en realisaties
- 15.30u Natuurstudie door De Wielewaal, Natuurvereniging vzw
Famke Valck: de Hamster: een vervolgverhaal, hopelijk ook een succesverhaal?
Joris Everaert: de Steenuil en andere vogelverhalen
Olivier Heylen: plantenmonitoring is geen streep door de rekening
Bart Vancoppenolle: Atlas van de Zoogdieren van Vlaanderen
Hans Vermeulen: Paddestoelen determineren, een hele opdracht
- 16.30u Afsluiting door de nationale voorzitter
"Natuurstudie, een kroonjuweel van De Wielewaal"

Vera Dua, minister van leefmilieu is uitgenodigd op de studiedag.

Inschrijven voor de studiedag door storting van 200 BEF op rek. nr. 096-2218081-03 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout met vermelding "Natuurstudiedag 2000". Voor de ingeschreven aanwezigen is een broodjesmaaltijd voorzien.